

Hiša brez oken

Pridobljeno iz Wikivira, dne 04. november 2020

Hiša brez oken

Tone Seliškar

Izdano:	Ljubljanski zvon, 1933, letnik 53, številka 6
Viri:	dLib
Dovoljenje: ©	Besedilo še ni v javni lasti, a je dostopno na portalu Digitalne knjižnice Slovenije (dLib.si)
Stopnja obdelave:	To besedilo je pregledalo več urednikov in je brez tipkarskih in slogovnih napak.
Izvozi v formatu:	epub mobi pdf rtf txt

Hiša je imela okna! Toda zidana je bila tako, da ji je gledalo pročelje z okni na gmajno, na travnike in preko reke, ki se je malce spodaj vijugala v ozki strugi, semkaj proti mestu in k ljudem pa je zijala neometana zadnja plat te čudovite spake, ki je stala sredi polja kakor neokretna slepa žival, zaman poskušajoč premakniti se z mesta.

Morda bi se dalo dognati, zakaj in kdaj so semkaj zvozili opeko in zgradili to stavbo, ki je bila po svoji obliki in razdelitvi prav gotovo namenjena kdaj za vozarnico ali za kakršnokoli drugačno shrambo. Toda to ni poglavitno niti ni važno.

Hiša je. Zunaj mesta stoji, to se pravi še dlje, kajti prve hiše predmestja se pričenjajo kakih pet sto metrov od te slepe živali, in ker leži le ta hiša na taki samoti, so jo ljudje še posebej krstili.

Pripada pa mestni občini, in četudi pelje semkaj le ozka steza, ima ta steza svoje ime in hiša svojo številko:

Na gmajni št. 2.

Obljudena je.

Zjutraj, še preden se zdani, hodijo po tej stezi ljudje, opoldne in zvečer.

Včasih pride semkaj na glavno cesto krik otrok in tudi pesem in še celó smeh. Iz dimnika, ki je posebej prizidan zadnji steni, se kadi, in že ta neobičajnost graditve dá sklepati, da je bila nekdanja stavba vse kaj drugega kakor stanovanjska hiša.

Tu na tem koncu zaključuje mesto velik polkrog tovarn in delavnic, ki sestavljajo spričo velike in raztegnjene naselbine nizkih, enoličnih delavskih hišic nekakšen obrambni zid z vitkimi in visokimi stolpi, s katerih vihrajo bele, sive in črne zastave dima, in edina muzika, ki razbiča ozračje mirne, zelene planjave, ki je pusta in prazna

vse do bližnjih vasi, je zadircen pisk tovarniških siren, ki tegobno buče vsako jutro, opoldne in zvečer.

BLISK — tovarna električnih baterij.

TRIGLAV — milarna in svečama.

ETNA — tovarna gumijastih izdelkov.

KEMIČNA TOVARNA.

GLOBUS — tovarna pločevinastih izdelkov.

SINDEK — tovarna za klej.

Čez dan hrup tovornih avtomobilov, sopenje ranžirnih lokomotiv in tovornih voz, zamolklo bučanje iz tovarn, pokanje bencinskih izplinjačev, škripanje industrijskih vozičkov.

Ob cesti vse skozi do mesta ogromne reklamne table.

Le tukaj ni lepih hiš. Vile in domovi upravnih svetnikov in lastnikov so onkraj mesta pod senčnatim hribom, kjer je tišina in vonjava gozdov in muzika barv tisočerih rož.

Tu stanujejo le delavci.

Le hiše trgovcev in gostilničarjev so večje, daljše, celó enonadstropne.

Ceste so posute z okrepenelo koksovo žlindro. Onkraj železniškega tira je velikanska gramozna jama, ki jo zasipajo z mestnimi smetmi in z odpadki iz tovarn. Tu je vedno mnogo otrok in žena. Iščejo koks, da ga prodajo kovačem, brskajo za starim železom, cunjami in kostmi. Včasih kdo veselo in presenečeno zakriči. Morda je našel otrok zavrženo igračo, morda je našla ženska zarjavel novec, s katerim si bo kupila soli.

Pozimi piha tod burja od nezavarovanega polja, poleti je vroče in prašno in travniki okoli tovarn so vsi osmojeni. Včasih zariga izza ovinka troba rešilnega avtomobila, ki se ustavi pred vrati tovarne.

Takrat plane iz gruče tarnajočih žena, ki so se zgnetle okoli vozila, vzkrik.

Ali pa kletev.

*

Hiša brez oken pa je kakor izobčena iz vsega tega. Ni deleč ne mesta ne predmestja ne tovarn; čepi sredi polja kakor nekazna točka periferne civilizacije in je nerešljivo zapisana poginu. Stena, ki nima oken in ki je obrnjena k mestu, itak ni bila nikoli ometana. Rdeča opeka se že drobi, tu in tam je nevešča roka zamašila zevajočo luknjo v zidu s kamnom in blatom. Opeka na strehi je razjedena, med razpokline ubitih kosov se je razlezel mah; veter je vanj zanesel drobce prsti in travno seme in dolge rese zelenih bilk se poganjajo ob prizidku navzgor. Dimnik se bo zdaj, zdaj zrušil. Nekdo ga je nespretno ovil z debelo žico. Na vseh drugih stenah pa so okna. V pritličju in po eno zgoraj na vsaki obkončni strani.

Napis »Pozor, hud pes« je že zelo obledel, psa pa ni nikjer. Ob vodnjaku, ki je še na vreteno, visi na drevesu gajbica in v njej je dvoje grlic. Samica sedi na gnezdu, samce pa se vrti na dnu, gruli in se ji nenehno priklanja.

Šip v oknih je že mnogo pobitih. Okviri so prepereli, žleb na strehi je preluknjan od rje, vrata v pritličju so odprta, in tu se vidi, kako je šele pozneje bila ta zgradba prezidana v zasilna stanovanja.

Toda vsega skupaj je le četvero prostorov. Spodaj na vsaki strani po ena večja soba, zgoraj na podstrešju na vsakem oglu po ena majhna, ozka mansardnica.

Pred hišo je nekaj gred posejanih s solato, grahom in fižolom, star mogočen oreh in majhna šupa za drva. Na spodnjih vejah oreha je razobešenih nekaj otroških cunj. Nekje za vogalom se igrajo otroci, skozi odprto okno prihaja ženski glas, od zgoraj hripav kašelj, kakor da bi se star človek odhrkaval.

Mlado zeleno žito valovi v pomladnem vetru, murni cvrče, visoko pod oblaki melje postolka, pada, se ujame v višini in kroži v sinjini neba neslišno kakor misel.

S ceste od tovarne sem prihaja Marija s prijateljico in obe sta nemirni, postajata, govorita razburljivo. Ivanka včasih zaihti in hoče nazaj.

— Saj vendar nisi več otrok! ji prigovarja Marija. Pravim ti, da si lahko pri meni, če te je zaradi tega stari nagnal!

Ivanka je njena tovarišica pri delu v tovarni za pločevinaste izdelke in je zdaj brez dela. Pred štirinajstimi dnevi so ji odpovedali in danes so ji izplačali zadnje groše. Kriza. Ni dela!

— Ali se ne moreš pomiriti z očetom? vprašuje Marija.

— Ničesar nimam proti njemu. Toda dobil je nekje neko žensko, s katero zdaj živi, pa sem mu na poti. In to, kar sem dobila danes, je vse moje premoženje!

— Pomiri se! Skupaj bova že našli kakšen izhod. Ali si mar nisva prijateljici? V moji sobi je tudi zate dovolj prostora, četudi je majhna.

— Sva! je hlipnila Ivanka, ampak ... Kaj bodo rekli pri vas v hiši?

— Pri nas? Vsi, kar jih je v hiši, nimajo nikakih pravic do mene. Samostojna sem. Sama služim, sama se živim! Spodaj stanuje nesrečni pijanec Andlovec z ženo in otroki, dva hlapca iz tovarne za klej, ki ju ni nikdar doma, zgoraj pa stari Tomazin, ki ga itak poznaš. Čudak je, njemu plačujemo stanarino, ki jo pošilja lastniku ne vem kam. Če jo? Ne brigam se za to. No, in kaj ti hočejo ti ljudje?

Ivanka si briše oči, se oklene prijateljčine roke in s strahom gleda v hišo brez oken, ki sta ji že čisto blizu. Potem jo zopet stresa ihta in je vsa jezna.

— To ni pravica! Koliko jih je, ki imajo moče, da zaslužijo. So dekleta v tovarni, ki bi bile lahko doma, ki imajo ves zaslužek le zase. Toda zvečer vabijo Frica v gostilno in se mu dajo objemati — pa so ostale v službi!

— Pusti pravico in Frica! Kar je, je. O vsem se bova pogovorili, samo pomiri se! Ali morajo vsi videti, da si objokana?

Ivanka si je z dlanjo podrgnila lici in se skušala nasmehniti; stopili sta na dvorišče. Pred vrati je sedela Andlovčeva žena in je pestovala deklico. Bila je bosa in je čakala moža.

— Ali si ga kje videla, Marija? jo je vprašala.

— Ne, zgodaj je še. Kar potrpi, saj bo prišel.

Mala deklica se je izmuznila z materinega naročja in stekla k Mariji. Dvignila jo je k sebi in mala je bila vsa srečna.

— Si kaj moja? jo je nežno vprašala Marija.

Otrok jo je pobožal, naslonil svojo kodrasto glavico k njeni in molčal v zadregi, ko je videl tuje dekle.

— To je Ivanka, ki bo zdaj pri meni stanovala! je dejala Marija Andlovčevi.

— Brez dela?

— Da.

— Kakšni časi! je zatarnala bosa žena in stopila na konec hiše, da pogleda na stezo.

— Ni ga. Zopet ga je prijelo. Ta prekleta pijača!

Šla je v sobo, kjer so kuhali in spali. Zgoraj pa je Marija odklenila vrata. Stopnice so škripale, bile so temne in Ivanka je morala vsako stopinjo obtipati. Ko je skozi odprta vrata padla svetloba pod streho, je videla vse polno s pajčevino prepletenih tramov, zaboje, vreče in veliko osje gnezdo, razpete zajčje kože in na dolgih nitih nanizane mavrahe, ki so se sušili v zatohli sopari izžarevajoče opeke.

Sobica je bila kakor svetla jasa v tej temni navlaki in ko sta zaprli vrata, se je oddahnila od nemira.

Tu je bilo tiho, skozi okno ni bilo videti žive duše, samo polje, zelenje vsepovsod. Reka je v tonečem soncu gorela kakor tekoče zlato in skozi okno je silila zelena veja oreha.

Soba je bila dolga in nizka. Strop je strmo visel k oknu, ki je bilo zelo majhno. Ob najvišji steni je stala zložena postelja, ki jo je Marija kupila na starini, v kotu mala železna peč, s prtičem pogrnjena mizica, stol s posodo za umivanje in omarica s policami. Tu je bilo nekaj posode za kuhanje, na steni pa polno drobnih spominov: fotografija fanta v vojaški obleki, barvane priloge z rožami iz neke revije, skupina deklet delavskega izobraževalnega društva, nad njo širok rdeč trak z neke proslave prvega maja, slika njene matere, ki je bila že zelo obledela, na polici poleg omare pa nekaj časopisov in drobnih knjig.

— Doma sva! je dejala Marija. Postelja je dovolj široka za obe!

Hitela je pripravljat večerjo.

Spotoma je bila kupila dve hrenovki, pol štruce rženega kruha. Od zjutraj ji je ostalo še malce mleka. Nalila je špirita v gorilnik in prižgala.

Ivanka je jedla in se zamislila. Brez dela je. Oče jo je zapodil iz stanovanja. Zdaj je v breme svoji prijateljici, ki se sama komaj preživlja.

Bila ji je zelo vdana. Že dve leti se poznata, skupaj sta delali v isti delavnici in nikdar se nista sprli. Marija je bila morda dve, tri leta starejša. Bila je sama na svetu in po materini smrti je živela sama zase. Nikogar se ni bala, bila je skoraj bolj krepka ko nežna, četudi je bil njen obraz pod malce trdim licem čisto ženski. Kljub neki izraziti

odločnosti, ki je žarela iz oči, je bila v nji začrtana mehka linija smeha, ki je zvenel čisto in iskreno.

Pri delu vztrajna in molčeča.

Lastno življenje, ki je bilo trdo, nelepo, včasih do smrti obupno, ki ji je dalo le malo lepih ur, potem ljubezen s fantom, ki je pri vojakih v Skoplju, lastno gospodinjstvo, samotarenje in poglobljanje vase — vse to ji je vstisnilo pečat nekakšne nujne modrosti, ki postavlja življenje v znosen odnos do danih razmer okolja, službe, dela, plače, hrane, obleke, upanja in verovanja.

Sonce je utonilo onkraj zemlje, vse je bilo tiho na polju, zemlja je drhtela od rodovitosti, pomlad se je poslavljalala od prvih omamnih svetlob, zemlja je gorela in se vdano pokrivala z večerno zarjo in z mrakom, ki se je kar dvigal iz vode in zastrl ravan s temo in molkom.

Z dvorišča so včasih zazveneli klici otrok, ki so se lovili, zdaj, zdaj so vrata zaloputnila, od daleč pa je prihajal hropeč dah mesta.

Pripravili sta posteljo.

— Boš ležala pri zidu? jo je vprašala Marija.

— Meni je vseeno, spala itak ne bom! je dejala Ivanka in se naslonila na okno.

Marija se je slekla. Šla je k prijateljici, se stisnila k nji na okno in večerni hlad, ki je prihajal od reke, jo je božal po goli koži in vse bolj je odhajalo iz njenega telesa dnevno delo.

Deset ur v tovarni.

Vsak dan stoji po deset ur ob plinskem ogrevalcu, v zraku, nasičenem od gorilnega plina, solne kisline, salmiaka, čina in razgrete pločevine, ter nenehno poteza z bakrenim batkom po sklopljenih črtah posode in jih zaliva s činom, ne premalo, ne preveč, da ne bodo prepuščale vode! Dan za dnem. Zdaj že četrto leto. Kaj vse je šlo preko njenih rok: otroške kanglice, lepo pobarvane, škropilnice za rože, konzervne škatle, vaze za cvetje, igrače.

Roke so pri tem delu črne, nohti ožgani od vročega batka, v grlu duši in peče.

Od sedmih do dvanajstih.

Od ene do šestih.

En dinar dvajset na uro.

Spodaj ob reki je nekdo igral na orglice, v polju so peli murni. Poleg tenke stene je na podstrešju škrtala miš in netopirji so se zaganjali mimo okna kakor črne, temne lise.

— Pravijo, da se radi zaletе v ženske lase, je dejala Ivanka in skušala s pogledi slediti prhutarju, ki se je bliskovito pogreznil v noč.

Marija ji ni odgovorila. Pogreznila se je sama vase. Prelestna noč je čarala sanje in hrepenenja.

Misli na fanta.

Misel je vsa polna, njegov lik zgoščen, da bi ga mogla obtipati s prsti in ji je, kakor da sliši korake s poljske steze. Pošilja mu tisoč pozdravov skozi noč in v duhu si riše pismo, ki mu ga bo pisala.

Ivanka tiho joče.

Marija občuti trepet njenega telesa, ki drhti kakor val, gnan od lahnega vetra. Objame jo okrog pasu, pritegne še bolj k sebi in tolaži.

— Brez dela. Kakor da si ti edina! Ali ne vidiš, koliko vas je. Milijon. Mnogo milijonov! To so stvari, katerih ne rešiš s solzami, čuješ! Pa niso samo brez dela: so očetje, ki jim prhné žene in otroci od obupa, po revirjih se plazijo rudarji kakor gladni volkovi, delavci pohajkujejo po cestah. Prej so požirali peklenski ogenj martinovk, koksa, zdaj goltajo prah velike ceste, ki jih goni v nemir in glad. Vse delavke iz tekstilne so na cesti ... Kakor da je satan stisnil ves svet za grlo: tipkarice posedajo v parkih in strme v praznino bodočnosti, pisarji grizejo peresa in ne morejo razumeti brezdelja, ki prinaša nekaterim udobnost in razkošje, le tem pa gladovanje in smrt na vrvi. Učeni profesorji sede križem rok in ne utegnejo razmotrivati svoje usode. Brez dela! Pogledj spodaj: mož, žena in pet otrok. Lačni so!

Ivanka se ne gane. Strmi v praznino in Marijine besede so ostre kakor vsaka resnica, ki hoče prerezati sanje.

— Lačni. Ali mar veš, kaj se to pravi, biti lačen? Jaz vem. Ko nam je umrl oče, sem bila stara dvanajst let. Mati je ležala. Raka na maternici je imela, reva, pa je vendarle mislila, da bo še zdrava in da bo šla nazaj v tovarno. To je prišlo tako iznenada, da se nisva niti prav domislili, česa nam manjka.

Kruha je zmanjkalo nekega dne.

Vreča v kleti, kjer smo imeli krompir, je ohlapno ležala ob kupčku premoga.

Predal za moko je bil prazen in z grozo sem občutila, da je v njem poslednja pest, ki bo za močnik.

S težavo sem postrgala poslednja zrna soli.

Ponev za mast je bila prazna, kakor da bi jo miši polizale.

Imaš občutek, kakor da ti je nekdo stopil na prša in ti bo zdaj, zdaj zadrnil vrat. V prvem navalu tega groznega obupa čepiš v kotu in je ta nova, neznosna resnica močnejša od telesa, ki se z vso silo upira lakoti. Ne veš kaj bi. Ne vidiš nikjer izhoda, misel postane lena, otopi, oči medlé in so suhe od pekoče bolečine. Meso na telesu se krči, čelo se znoji in ustnice trepečejo. Grizeš nohte in pogled na prazno skledo ti vzbuja podobo smrti, ki se ti reži ...

Hodila sem okoli klavnice in oprezala na kosti, ki se jih je še držalo malo mesa.

Počasi se pretvarjaš v žival. Ko sem jih nosila domov, da jih skuham, sem jih skrivaj zavila v papir in jih sesala ...

— Vse to preti zdaj meni! je zaječala Ivanka in se obupno prijela njene roke.

— Ne, zdaj še ne. Povedala sem ti le, da ti prikažem strahoto vsega tega, da se boš z vsemi močmi upirala, pasti v to zlo. Pojdiva v posteljo!

Z naslado se je vrgla Marija v posteljo. Telo se oddahne in že čuti prijetno utrujenost spanca. Potegne Ivanko k sebi in povedala bi ji rada kaj lepšega; naslonila se je na komolec in jo bodrila.

— Jočeš kakor majhna punčka. Jutri je nedelja in bova spali, kolikor bova sami hoteli! Popoldne se bova šli kopat, ležali bova v travi na soncu in se od samega veselja smejali!

Ivanka se je stisnila k nji kakor k materi.

Bolj in bolj močna postaja poleg nje.

— Kako si ti pametna! ji reče. In dobra! In vesela!

Nekje bije ura. V daljavi nad Krimom se vžigajo bliskavice.

Spodaj zacvilijo vrata, bose noge stopajo po pesku, plašen, zadrnjen glas zastoka v noč.

— Si ti, Polda, zakliče Marija in prisluhne.

— Jaz! Moj bog, še zdaj ga ni!

— No, počakaj še malo. Prišel bo!

Sliši, kako je sedla na trhlo klop pod orehom. Kako je spet vstala in šla na vogal poslušat. In zopet nazaj in kako tarna v tej bolečini pričakovanja.

S ceste se vali pijano petje možakarjev in ta živalski krik neznansko oskrunja lepo noč.

— Pojdem k nji, pravi Marija, saj si sama ne zna nič pomagati. Greš z menoj? Ležati bova imeli jutri čas.

Naglo se oblečeta.

Stopnice zaškripljejo.

Da, tam na klopi sedi s sklonjeno glavo in ko ju ugleda, sunkovito vstane. Pelje ju v stanovanje in privije petrolejko, ki jo je postavila na tla k omari, da bi svetloba ne motila otrok, ki spe. Dva fanta na slamnjači poleg okna, na leseni postelji obe dekleti, v nekakšni košari starega otroškega vozička komaj leto staro dete. Fanta sta kustrava, rjava od sonca, Tine in Jaka. Lojzka je najstarejša, morda ji je deset let, silno bel obraz ima, mirno spi z roko na očeh. Anica je vsa pokrita s scefrano odejo in se nemirno premetava zdaj vznak, zdaj na stran, prav pod sestro.

Vse tri sedejo na prazno posteljo.

— Danes je dobil nekaj denarja, pravi Polda, poglejta kako krvavo bi ga potrebovala! Pa vse po grlu. Ti moj bog ti, kakšna živina je to.

Starikava je in bolno, kozavo lice ima. Morda je še mlada, toda vsi ti otroci, mož pijanec in revščina tega brloga so ji posneli ves smeh z obraza.

Ena sama, gola, večna skrb za čelom. Premagati glad in rešiti le golo življenje. Obup mornarja, ki se mu nenehno potaplja čoln.

— Vsekakor moramo tvojega moža pripraviti do pameti, meni Marija. Le kako?

— Saj! Kako ...? Ko vendar vidi, da živimo iz dneva v dan, da smo nagi in lačni. Vidiš, to je vse, kar imam cunj, in pokaže na svojo razdrapano obleko. Vse drugo sem predelala za otroke.

Dete v košari se zacmeri, steguje ročice, grka in prične vekati.

Z vzdihom vstane, vzame ga v naročje, si med hojo odpenja bluzo in dete poželjivo suje z glavico v njena prša.

— Vidiš, pravi, rada imam otroke! Ampak takole, ko jih gledaš, kako ne žive niti ne umrjejo, se mi zdi mož zdaj, ko je pričel še piti, pravcata zver. Napije se, sili k meni in rodiš. Toda on pije kar naprej. Jutri bo nedelja, pa nimam moke niti mesa. Mar ne bi bilo bolje, da napravim vsemu temu konec?

— Kako to misliš? vpraša Marija.

— Z nožem ali pa v vodo!

— Neumno govoriš. Vse bo dobro. Prišli bodo časi, ko bo zopet za vse dosti dela in zaslužka.

— Četudi, saj vidiš, da vse zapije!

— Vas je šest, on pa je en sam! Treba mu je odpreti oči, da bo videl, kakšno krivico vam dela.

— Prosila sem ga, jokala sem, pretila sem mu, obraz sem mu razpraskala, hotela sem biti ponižna kakor jagnje — noče pa noče. Ali je to življenje?

— Kako se je neki navadil na to strašno pijačo?

— Bog vedi kako. Prvi dve leti sva živela zelo srečno. Imel je dobro delo v tovarni za klej, le včasih za nedeljo se ga nalezal, kar pa mu nisem nikdar očitala. Potem šele, po tretjem, ko sem ležala v bolnici nekaj mesecev zaradi hudega poroda, se je pričelo. Da ni iz železa, je pričel godrnjati in da mu ta brlog kri pije, da je bil nor, ker se je oženil in da nima od življenja ničesar drugega, kakor prijetno urico v gostilni. In je pričel izostajati. Zdaj smo na psu, kar je bilo lepega zame, je minilo. Skozi okno se je prikazala široka glava s kratko ščetinasto brado, čuden, nezveneč smeh je zapiskal skozi škrbaste rumene zobe med nje.

— Kaj klafaš, Polda? Spet cmerikaš za starim? Naslonil se je na okno.

Marija je šepnila Ivanki.

— Pazi, to je naš Tomazin! Starec se je komodno razlezel z rokami na okno, se z drobnimi očmi razgledal po vseh treh in njegov glas je bil malce gosposko poudarjen. Tu je bil gospodar namesto gospodarja, pobral je vsak mesec siromašno najemnino in četudi se je tega svojega položaja nasproti svojim podrejenim najemnikom v veliki meri zavedal, se vendar ni niti za las brigal za to razpadajočo bajto.

— Tak, dober večer, ženske! je dejal. Kaj se kisate? Marija, nič pisma iz Skoplja? Pa ti, punčka, čigava si? je še rekel in gledal Ivanko pozorno.

— Ta bo zdaj pri meni stanovala! je dejala Marija.

— Hm ... To bi morala povedati! Priglasni urad ...

— To sem hotela, pa vas ni bilo doma. Mislim, da ne boste zaradi tega sitnarili?

— Hm ... Sitnaril? Človek ni nikdar preveč natančen. Naj bo. Ti, deklina, pa pridi semkaj, da te bom videl.

Marija je Ivanko dregnila s komolcem in ji zašepetala.

— Pojdi, čudak je!

— No, je dejal stari, ko je stopila Ivanka k oknu, poglej me! Oho, zala si, mlada! Vidiš, jaz pa sem stari Tomazin in če me boš imela majceno rada, se bova razumela! Star sem kakor zemlja, sam samcat na svetu. Če mi bo dolgčas, te bom poklical!

S prsti jo je držal za brado in njegov obraščeni obraz se je spakoval ob vsaki besedi, ki mu je padla s kosmatih ustnic. Potem jo je odrinil od sebe, se zamislil, pogledal s čudnim pogledom po sobi, zamižal in spregovoril z izpremenjenim glasom:

— Tako je zapisano, ljudje božji, da kazen za greh mora priti. Zato ti rečem, Polda, grešila si in bog te je udaril s pijancem! Ne tarnaj, ne jokaj, ne škriplji z zobmi, ampak na kolena in zahvali boga, da te ni udaril še s hujšo šibo! Jaz sem star kakor zemlja in modrost je v meni, če hočem, in božja milost, kajti z bogom sva velika prijatelja. Blagoslov z vami, ženske!

Napravil je z roko križ po zraku, vrgel glavo na prša in stopil svečano v vežo. Po stopnicah je težko dihal in zgoraj se je odkašljal.

Marija se je zasmejala, udarila se z dlanjo po čelu in rekla:

— Zopet se mu blede. Ali pa morda res veruje v te pridige, ki ga včasih obsedejo?

— Bojim se ga! je zastokala Ivanka. Tako je čuden kakor mrlič z rumenim obrazom.

— Čudak je, malce prismojen. Toda, kar je najbolj čudno, je to, da ima še vedno ženske rad. Čakaj, Ivanka, zdaj bo tebe vzel na piko!

Ivanka se je namrdnila, stisnila ustnice kakor od studa in si drgnila brado, kjer je še zdaj občutila njegove mrzle, koščene prste.

Vsa zajeta od svoje lastne usode, ki jo je pahnila pred še nejasno uro pravega zavedanja, kaj se je prav za prav danes z njo zgodilo, se še nikakor ni mogla vživeti v te ljudi. Odrivala jih je od sebe in rada bi bila z Marijo sama. Tako nekako veliko laže prenašaš gorje, če veš za človeka, na katerega se nasloniš in ki je voljan poslušati tvoje težave.

Občutek ledene osamelosti jo je prijel, ko je stala danes pred tovarno.

Brez dela!

Sama, samcata na svetu. Z očetom, ki se vlačuga in ki jo je zatajil, nagnal pred ženščino, ki ji ne more biti mati. Ker se prodaja. Ker ji je ta kupčija na debelo prikladnejša, kakor stati pod cestno svetilko in oprezati po dedcih.

Toda Marija ni bila zaspana. Naslonila se je preko prazne postelje in govorila.

— Naš Tomazin je res čudak. Pokojnino ima, menda še celó precej denarja, nič otrok, ali pa jih ima, in jih ni hotel nikoli priznati, skop je do samega sebe — le za ženske ne skopari. Čez dan lazi po smetiščih in brska, brska bog ve za čim. Cunj in starega železa ne pobira. Morda išče le cekine?

— Tudi mene je že nagovarjal, je dejala Polda. Še ne dolgo tega. Toda tako zvito in je opletal v vse tisto prigovarjanje boga in angele in hudiče, da me je sprva čisto premotil in me je bilo kar strah.

Vabil me je k sebi, da mi bo dal nekaj stare obleke za otroke. Seveda me je speljal navzgor, ker nisem nič slabega mislila. In je pričel jemati iz velikega kovčega staro perilo, klobuke, obnošene čevlje ... Toda ni dal! Roke so se mu tresle, in ko sem se nagnila, da bi mu pomagala in je bila že radost v meni, ko sem gledala to zame silno bogastvo, se je norec zaletel vame in me tlačil k postelji. Ušla sem mu. Zdaj pa pomislita: Skočil je na prag in tulil za menoj: Poberi se satan, ki si me hotel pahniti v izkušnjava! Bog, prijatelj, stopi mu na glavo in stri mu strupeni gobec poželenja!

— Saj to je, kar se mi gabi na tem norcu! je jezno dejala Marija. Če je že tako v njem, da ne more živeti brez žensk, naj si poišče katero in naj živi z njo. Toda skop je, boji se živeti za dva. Takole vsakokrat, kadar se mu vžge že napol strohnelo meso, tedaj bi jo plačal s starimi cunjami, ki jih je bog ve kje nabral. Morda celó ukradel?

— Danes jih tudi za stare cunje dobi, kolikor jih le hoče! je rekla Polda.

— Ne bi šla k njemu, se je stresla Ivanka, tudi če bi me hotel zasuti z zlatom!

— Dà, je dejala Marija. Stare ljudi imam rada. Ubranost in strnjenost njihovih dozorelih let in umirjen pogled njihove modrosti mi prija. Toda ni hujše podobe zame, kakor obraz starca, iz katerega zeva prikrita strast.

Polda je pričela dremati. Otrok, ki ga je podojila in povila v suho cunjo, je sladko zaspal v košu, eden od fantov je medlo zakričal v snu.

— Kar oblečena lezi! ji svetuje Marija. Prišel bo. Če ne boš mogla strpeti, pa me spet pokliči!

Privila je luč, jo postavila k omari, da je tako zasenčila ves prostor.

Ivanka se jo je oprijela za roko, ko sta šli po stopnicah. Skozi špranjo starčeve sobe je medlel pramen svetlobe.

V postelji med zidom in Marijo se je Ivanka počutila kakor v varnem zavetju. Za hip ji je zbežala vsa skrb.

— Ti si tako dobra! je dejala goreče.

Marija pa je mislila na svojo ljubezen.

Zelo malo ji piše.

Pa ne utegne. Ves dan jih pode po vežbališču, korakajo v žarečem solncu; gotovo je vsak večer krvavo željan postelje in počitka.

Jutri bo morda našla nekaj pravih, dišečih vijolic in mu jih bo poslala v pismu. Spomin. Če jo ljubi, jih bo hranil in kadarkoli jih bo pogledal, bo vedel, da so jih utrgali njeni prsti.

Tovarna in delo in pločevina in kislina in cin se raztapljajo v žarenju teh misli. V mislih na ljubezen, ki jo goji v tistih urah, ki so njene. In to tembolj, ker je le malo njenih ur. Tudi v delavnici ji prihaja na misel, toda cin si ji pod razbeljenim bakrom sproti topi

in če se razliva po tleh, dobi ukor in pritrzek na plači. Lahko se ji polije po nogi, prežge obleko in se vje v meso!

Tile večeri pa so čisto njeni.

Bere lepo knjigo, lista po delavskem časopisu in skozi vrstice poročil o organizacijah, delavskem gibanju, delavskem konsumu, ustrojih ženskih organizacij, za katere je vsa borbena v svoji čutnosti nasproti nasilju, izkoriščanju in na lastni koži doživetih krivic, zapostavljanju, brezsmiselnemu, blaznemu garanju, da, iz vsega tega plane iz nje v teh večerih vse nežno hrepenenje žene, ki se ji hoče ljubezni.

Strašno se je smejala, ko je brala v neki ruski noveli, kako govori o ljubezni mlad navdušen komsomolec; da je to nepotrebna dota, ki smo jo podedovali od meščanske miselnosti, solzav izrodek brezdelja in uživanja in da je vse, kar more združiti ženo z možem, le spolnost.

— Tedaj bi bilo to res imenitno urejeno! si je dejala. Vsak mož bi mi bil prijeten, izbirala bi si ga kar na cesti, in ničesar ne bi bilo med nama: ne zvestobe ne ljubosumja, ne pesmi ne romanov, ne žrtvovanja ne pisem — ničesar! Če bi stala v tovarni, bi bila v resnici kakor potreben stroj. Prišel bi tovariš iz sosednjega oddelka, peljal bi me kamorkoli in bilo bi začetek in konec.

Pogledala je v jasno, zvezdnato nebo in zašepetala Ivanki.

— Ali si kdaj ljubila?

— Sem, je dejala Ivanka. Morda še preveč. Bil je monter iz Globusa.

— Si z njim kdaj skupaj ležala?

— Seveda sem, saj sem ga ljubila!

Marija je zaprla oči. Toplota drugega telesa, ki se je je dotikal, je risala v temo oblike moža in vdana v to prelestno hrepenenje, je vse bolj padala v globino noči in zaspala.

Ivanka pa ni mislila ne na fanta ne na ljubezen, ni videla zvezdnatega neba, niti ni čutila opojnosti tople noči. Ognjen meč skrbi jo je zbadal v oči in življenje se ji je na mah zdelo strašno preklano in na moč grdo. Pa zopet oddaljeno, da je zaman segala z rokami po njem.

Krvava resnica jo je zajemala, kruta, neusmiljena, gola in odkrita.

Obseg vsega življenja, ki ga je mogla pregledati, se je končaval v vsoti osemdesetih dinarjev, ki jih je danes poslednjikrat prejela.

Nekaj skromnih, skromnih dni.

Potem — — —

O, tudi njena pamet je vsebovala sto raznih poznanih načinov preživljanja: prosjačiti, krasti, iskati po smetišču cunje, prodajati se moškim, raznašati časopise, pomivati v ljudskih kuhinjah — — —. Toda to zadnje so že zaslužki, za katere se puli na tisoče žensk.

Marija je bila njeno upanje, trdno veruje v njeno srce, v njen razum in razsodnost in kakor dete se skriva pred strahoto prihodnjih dni za njeno speče telo.

Skozi vse to premišljevanje zasliši rahlo pokanje desk na podstrešju in vse bolj se ji zdi, da se nekdo po prstih plazi k vratom in da bo zdaj, zdaj pri njih.

Prisluhne, dah ji zastane. Pod podom, tik pod posteljo, škrtta miš. Skozi skrivnostno tišino noči, ki jo oživlja le prenagel val reke, zadevajoč se v prsten rtič, da zazveni vsa voda kakor vzdih žene, ki ljubi, ji je to škrtanje kakor žvenket tope žage, ki se grize v grčo. Razdvaja jo.

Nenehno se sili misliti v tiste drsajoče stopinje na podstrešju. Strah jo grabi, da ji zastaja srce. Zdi se ji, kakor da bi nekdo z nohti praskal po vratih. Mami se, da je to le tako, ker je v tuji hiši, in na vso moč miži, da bi zaspala.

Vedno bolj jo grabi strah, vsa temna izba je polna šepeta, pod stropom visi nekaj skrivnostnega, potajnega, iz teme gleda dvoje oči, vsakršne sluzaste prikazni se tko, prelivajo druga v drugo, dobe obliko pošastnih nakaz in se zopet razblinijo v nekakšno migetajočo zeleno svetlobo, ki se je ne more znebiti, če še tako zapira oči.

Stopinje pred vrati pa živé, ji stopajo na srce. Strese Marijo in jo tiho pokliče.

— Kaj je? dahne Marija iz sna. Ne moreš spati?

— Nekdo je pri vratih, šepeče Ivanka. Strah me je.

Marija se zdrami, sede, prisluhne, potem pa jezno vpraša na glas, če je res kdo tam zunaj pred vrati.

— E, e ... že spiš, Marija? čenča tamkaj Tomazin prislinjeno. Žveplenk nimam, da bi svečo prižgal. Posodi mi jih!

Marija se zasmеji, vstane in poišče vžigalice. Prižge svečo, odklene vrata in mu potisne vžigalice skozi špranjo.

— Náte! Jutri mi jih boste vrnili! Lahko noč!

Tomazin mrmra, copota z bosimi nogami po podstrešju, vrata na onem koncu zacvilijo in ključ škrtne.

— To ti je hinavec, se smeji Marija in se zaspano preteguje pred posteljo. Mar misliš, da je prišel po vžigalice? Oprezal je skozi ključavnico, babjek, da bi kaj videl. Žensko v srajci! Večerjo za njegove lačne oči! Tebe je bilo seveda strah. Nisem ti povedala, kakšne navade imajo ljudje v tej hiši.

Ivanka se še vedno grozi in jo prosi, naj ne ugasne sveče.

— Prava reč! jo bodri Marija. Vsake vrste ljudi je na svetu. Andlovec je pijanec, njegova žena bedasta sirota, Tomazin pa čudak svoje vrste. Če živiš z njimi, se moraš zavarovati pred vsemi tistimi njihovimi navadami, ki so ti zoprne. Mar ne? Stanovanje je poceni. Dokler lahko krotiš starca, se ti ni treba bati!

— Ne bi stanovala tu sama, nikdar! pravi Ivanka.

— Tudi jaz ne, če bi mogla iti drugam, odvrne Marija. Tako pa te razmere marsikaj nauče. Samo pomisli, koliko deklet zdajle ne spi takole lepo v postelji kakor midve. Po šupah, morda kar v hosti, ej, draga, dokler se boš otepalala samo Tomazinovih muh, se ne pritožuj!

— Pa oni iz tovarne za klej? Voznik je, ali kaj?

— Dober fant je. Delal je v kemični tovarni v Hrastniku. Zdaj je voznik in delavec za vse. Včasih pride k meni, ali pa grem jaz k njemu in govoriva.

— Kaj govorita?

— O vsem. O krizi, o razmerah v tovarnah, karkoli nanese. Saj boš slišala.

Pesek je zaškripal pod nogami, ki so se lovile po tleh, obstajale, se zaganjale, opotekale, nekdo je pod oknom nerazločno govoril sam s seboj, potem je težko sedel na klop pod oreh in zavreščal:

— Polda, doma sem! Večerjo mi pripravi!

Marija je stopila k oknu in dejala Ivanki:

— Pridi sem, Andlovec je. Natreskan kakor svinja.

Polda je menda spala. Nikakega glasu ni bilo iz kuhinje. Pijanec si je prižgal cigareto. Dve, tri vžigalice je že prižgal, pa mu nobena ni hotela goreti.

— Vse je za nič! je robantil. Vsi nas goljufajo. Pri tobaku, pri vinu ... Kar naj, hudiči, bomo že obračunali z njimi, duš, jim bomo dali! Polda ... Polda ... Pa sem se ga spet našel, mojdunaj ... Moji otročički pa nagi po dvorišču! Kje je pravica, prekleti? Moji nedolžni otročički ... To mi povejte! Polda ... Eh!

Zdaj je stopila Polda na prag in prišla k možu.

— Si se ga spet našel! je siknila z jezovito bridkostjo. Mar naj bi ti dali v oštariji še prenočišče! Samo bruhat prihajaš domov in stokat!

— Dober večer bi mi rekla, je dejal mož. Ne zmerjaj!

— In še hvala lepa za to, ker smo lačni in nagi? Mar je samo tvoj vamp na svetu, da se na nas nič ne spomniš? Mar misliš, da se ti bom res še zahvaljevala za to tvojo veliko dobroto?

— Ne zmerjaj, ti rečem, srši Andlovec. Nalezal sem se ga ... Res je. Ampak te vprašam: Veš li, zakaj sem se ga našel? To mi povej!

Molk.

— Ker sem jezen na ves svet! Vidiš, zato sem se napil. Ker je takšna krivica na svetu. Ker so moji otroci lačni in nagi ... Polda, zmerjaj one! Mene pa pomiluj!

Neizmeren stud se je dvignil v njenem srcu do te mevže. Do te pijane nakaze, ki vso jezo na tiste, ki so mu delali krivico, stresa na ženo in na samega sebe, ki se opaja s strupom in omamlja, namesto da bi se zagrizel v usodo, stisnil pesti in se z vso silo uprl ob glad in pomanjkanje, da bi ga tako premagal in pokazal zobe tistim, ki so ta glad in to pomanjkanje napravili.

— Če misliš, da boš s tem otroke oblekel, potem lahko piješ noč in dan. Edini, ki mu dobro storiš, je gostilničar. Večerjat pojdi!

Odšla je v kuhinjo. Andlovec je počasi vstal, se naslonil ob drevo, zajechal in se zamajal za njo.

*

Poletno jutro ju je zbudilo. Vsa majhna izba je gorela od jutrnje svetlobe, nad reko je ležal dah meglene tančice, grlici v kletki sta grulili, tropa vrabcev je shrumela z oreha v žito, iz mesta so doneli zvonovi in sredi polja so se bleščale nad klasjem bele rute kmetic, ki so šle v cerkev. Nebo vedro kakor čista, neoskrunjena neskončnost.

— V cerkev bom šla, je dejala Ivanka, ko je popila mleko. Ali ti ne pojdeš?

— Ne. Pogledj skozi okno: ali ni to najlepša cerkev? Vidiš solnce, ki gori kakor plamenica, to morje žita, v katerem je kruh, vse to cvetje in ptice in drevesa? Tisočkrat lepše kakor vse voščene sveče, duh opojnejši kakor najdragocenejše kadilo!

— Pa Bog? vprašuje vsa začudena Ivanka.

— Boga so napravili ljudje! pravi vedro Marija. Da se ga boje, da trepecejo pred njim, da jih kroté z njim, da jih tolažijo, kadar so lačni in nejevoljni.

Ivanka razmišlja in vprašuje.

— Tedaj se ga ti nič ne bojiš?

— Nikomur nisem ničesar žalega storila! Vse kar je hudega na svetu, sva z materjo prestale — in takrat, ko je mati umirala od raka, jaz pa od gladu, sva molili. Mimo naju so hodili oni, ki si grade hiše in ki hodijo v cerkev. Nihče od teh ni prišel, da bi nama pomagal. Hišni gospodar, ki je bil sleherno jutro pri obhajilu, naju je metal na cesto — — — In tako sem, draga moja, na neštetihih prilikah videla in spoznala, da je to zame čisto odveč, da je to vse narejeno in da tega nič ne potrebujem.

— Potem v ničesar ne veruješ?

— O dà, verujem, pa še kako verujem! Verujem v človeka, v njegovo življenje, v njegovo delo, v njegov razum in njegovo bodočnost!

— Bodočnost ...? Ivanka se prisrčno zasmeji. Vse svoje življenje boš garala v tovarni — če te ne bodo prej pognali. Za en dinar dvajset na uro! ... Ali pa morda dobiš moža, kakršen je Andlovec — — —? Tvegana stvar je to tvoje verovanje v bodočnost!

— Ti si norček! se smeji Marija. To je zato, ker vi vsi vedno govorite o pravici in prosjačite zanjo, namesto da bi jo zahtevali. Prosjačite za dobroto in usmiljenje. In če vam nekdo, ki ima tisoč hlebov, podari košček kruha, pravite, kako je dober in pravičen. Ali ste že kdaj skušali dognati, kako je tisti nekdo pridobil tisoč hlebov, vi pa še enega ne? In zato je zame to čisto preprosto: Če nas je Bog ustvaril, kakor pravite, in nam dal vsem enake pogoje, da se razmnožujemo, tedaj imamo tudi vsi enako pravico do življenja! Ne tisoč hlebov tam — tu pa nič! Kje je tukaj božja pravičnost? — Toda tvoja vera v bodočnost? — Čakaj: Siromak se obeša s svojo revščino na tisto prislovico — da je ena sama pravica za vse na svetu in ta da je smrt. Ta da izbriše vse razlike in da so pred Bogom na onem svetu vsi enaki. Hvala lepa za tako tolažbo. Verujem v človeka, ki si bo ustvaril takšno pravičnost že na tem svetu.

Ivanka je sedla na posteljo, se zamislila v vse te besede in jih hotela vsrkati vase tako, da bodo jasne njenemu razumu. Jasne so, ali zvene tako predrzno, silovito in ne vé kako bi, da bi jih razporedila v svojo usodo.

— Tedaj bi šla, pravi, jaz v tovarno in bi rekla v pisarni: Čemu ste me odslovili? Hočem živeti, delati! To je moja pravica!

— Seveda bi te vrgli na cesto, se smeji Marija. Nahrulili bi te kakor psa!

— Vidiš! pravi Ivanka. Pa govoriš o nekakšni bodočnosti — — —

— Tako delajo, če prideš sama, ali če prideta dve, ali tri. Toda če bi šle vse delavke hkratu v pisarno, bi se tamkaj nič več ne smejali ... Zakaj oni se boje samo množice. Kajpada neumne, ponižne, biča navajene množice se ne boje!

Počasi se ji svita in vzdihne.

— Moj Bog, kako je to čisto jasno. Pa bo kdaj tako na svetu? vprašuje Ivanka in nekako pozablja na svojo usodo, ki jo je še malo poprej silno vznemirjala.

— Verujem! Zato mi je lažje prenašati vse to, kar se zdaj godi na svetu.

Ivanka ni šla v cerkev. Tedaj je prišel Tomazin, ki je prinesel vžigalice nazaj.

— Ná, Marija, vračam ti jih! Pa ti, nova, kako si spala prvokrat v naši palači?

— Prestrašili ste me, je dejala Ivanka, ki se ga ni nič več bala. Sem mislila, da so tatovi v hiši.

— Eh, kaj bi tatovi pri nas. Sama beračija! je dejal nekako zadovoljno.

— No, Bog ve, če se ne bi pri vas našlo kaj prida tudi za tatove, pravi Marija.

— Ti imaš dolg jezik, jo zavrne Tomazin. Kako pa to misliš? Star sem, delati ne morem več, kje bi dobil? Nemarna usta imaš!

— Ne vem, ne vem, ga draži Marija. Za ženske imate še vedno ...

— Jo vidiš, dé jezno starec. Kaj pa to tebi mar! Če pa si kaj slišala, je to samo grdo obrekovanje. V cerkev pojdem in bom molil zate. Nikoli ne greš, zato pa si takšna. Antikrist! Spreobrni se! Jezno je zaloputnil vrata in oddrsal po stopnicah.

— Ujezila si ga, meni Ivanka.

— Potolažil se bo. Ta je tudi eden tistih, ki ima Boga samo, da laže greši!

Otroci so se podili po dvorišču. Starec je spodaj rentočil.

— Izpod nog, svojat ciganska!

— Očka ne prenašlo! Pete si boste obrusili! so vpili za njim in se poskrili v žito.

Izza njive, ob kateri sta stali dve vrsti fižolovk, je planilo semkaj silno kričanje in besno tuljenje. Ta nepretrgan človeški krik se je vse bolj razlezel čez mirno polje, polnil vse do neba praznično tišino. Bil je obupen otroški krič, cvileč kakor neznansko jadikovanje otroka, ki ga nekdo neusmiljeno bije, ter togoten, z jezo naphan glas moža. Slišali sta vsak posamezen glas in sikajoče zamahe, kakor da bi kdo z bičem sekal po zraku.

— Ná, ná, seme tatinsko. Čakaj, jaz ti pokažem krasti!

— Mama, mama, je tulil otrok, ubili me bodo! Ojoj, o —

— To je Andlovčev Franc! je vzkliknila Marija in stekla na dvorišče. Zdirjala je čez vrt in kraj njive ju je zagledala. Franc se je zvijal na tleh od bolečin, po njem pa je z bičem na vso moč zamahoval postaren kmet. Na bosih nogah mu je koža nabreknila v dolge, podplute proge, z rokami si je zakrival obraz in tiščal glavo v zemljo. Telo mu je drhtelo. Nič več ni mogel kričati. Stokal je zadrženo, medlo kakor žival, ki bo zdaj zdaj poginila.

Marija se je zagnala v očanca, ga zgrabila za roko in ga z vso silo svojega telesa odrinila od fanta.

— Ali ste ob pamet, človek, saj ga boste ubili! je ogorčeno zavpila nanj. Kaj vam je storil takega, da ga tako zverinsko bijete?

Kmet je osuplo spustil dvignjeno roko, srdito motril človeka, ki ga je zmotil prav, ko je spreobračal tatica, ki se je drznil stopiti na njegovo lastno njivo in nasmukati nekaj pesti zelenega fižola. Fant je ležal kakor mrtev in vdano pričakoval smrti.

— To je moja njiva in moj fižol, je zavpil na Marijo. Fant je kradel. Vsi kradete. Poberita se!

— Pa vendar je to preveč, kar ste storili s tem ubogim fantom. Zaradi teh strokov? Saj še vstati ne more!

— Čakaj, ga bom kmalu ozdravil, je zarenčal razjarjeni kmet, planil k fantu in ga brcnil s škornjem. Franc se je preobrnil na hrbet, krvavo pogledal v nebo in zamižal.

Tedaj je Marija planila v moža in ga s pestjo udarila v obraz.

To je jeznega očanca še bolj raztogotilo. Zgrabil jo je za roko, zavil v zapestju, da so ji kolena klecnila.

V tem hipu pa ga je nekdo zgrabil z rokami okoli prs, ga zasukal in pahnil vstran.

Bil je Andreje, voznik iz tovarne za klej.

Kmet se je hotel zagnati vanj, pa se je le premislil, ko je videl tega silnega mladega moža. Pobral je svoj bič, srdito zamahoval z rokami in rentočil, in ko je odhajal na stezo, je vpil.

— In to vam povem, če bom še koga zalotil, ga bom ustrelil. Hudiči leni, saj vas poznam. Nič delati — krasti, da to bi vam prijalo! Vsako noč bom s puško stražil tod.

Andreje je temno gledal za njim, potem se je sklonil nad fanta in ga dvignil na noge. Omahoval je kakor omamljen. Marija ga je podprla, sedla na travo z njim in ga gladila po čelu.

— Kaj si vendar počel tu, Franc, čuješ —?

— Fižol sem trgal, je dejal fant. Mama nima nič denarja ...

Marija je z žalostnimi očmi pogledala Andrejca, ki je stal pred njo, ta pa je nagubančil čelo, ji vzela fanta in rekel odločno:

— Pojdi, pokaževa ga Andlovcu! Morda se bo zdaj streznil, ko bo videl pretepenega fanta, ki je hotel nasititi svojega pijanega očeta.

Polda je stala na dvorišču in ko je zagledala vse tri prihajati s polja, se je prijela za glavo. Seveda, to je bil njen Franc, moj Bog, kaj se mu je zgodilo? Planila je k njemu, pokleknila predenj, mu dvignila glavo in ga stiskala k sebi.

— Kje je Andlovec? je dejal mrko Andreje. Pokažem mu fanta. Fižol je trgal, pa ga je zalotil gospodar.

Poldo je zalila rdečica, nagnila je obraz k zemlji in mrzla resnica ji je stisnila srce, ko je slišala rezek Andrejčev glas. Saj je vedela, da je šel fant po fižol na tujo njivo. Hotela se je izpovedati in zakričati v svet: Poglejte, ljudje božji, na mojih fižolovkah ni niti enega stroka več, vse smo pojedli — — —. Mož rentaći v postelji, glava ga boli, kolne, vse žepe sem mu pretaknila, pa nisem našla drugega, kakor zastavni listek poročnega prstana ... Stiska fanta k sebi, vpila bi ga vase v srce nazaj, oh, in da bi se zdajle zemlja odprla in ju pogoltnila! Njen pogled ji je obvisel na podplutih marogah fantovih nog in silen srd jo je pognal na noge, grabi fanta za roke in zavpije z vso silo prehude bolečine:

— Dà, naj ga vidi, zver! Naj le vidi svojega otroka, kako so ga pretepli zaradi njega! Ta hip ji je ta pretepeni fant kakor živa pobotnica njene nesreče, v katero jo peha njen mož vsak dan bolj in bolj.

— Ha, poglej, ti! je hlipala in vlekla fanta k postelji, na kateri je ležal mož. Zdaj si ga oglej! Zate je šel pod bič, po fižol na tujo njivo, da bi bil ti sit! Ti pa vse po grlu. Poglej ga, krvav je!

Andlovec je motno zrl s postelje na to nenavadno sliko, ki se je narisala v kuhinjo. Žena, fant, Andreje, Marija ... V lenih, še od vina zaspanih mislih je začutil, da je nečesa kriv, kar ga zdaj dolže, da so vsi pogledi uprti vanj, pa je vendarle zamahnil z roko in dejal, kakor da se ga vse to nič ne tiče.

— Krasti se ne sme! Jaz ga nisem poslal po fižol. Ti si kriva!

Franc, ki je stal zdaj tik očeta in ki se je od strahu in bolečin že toliko opomogel, da je za silo razumel vse to in čemu so ga prignali semkaj, se je zdaj, ko je slišal očetove besede na mah izpremenil. Dan za dnem je videl pijanca, ki je prihajal domov, ki je rentaćil na mater in na otroke, slišal je divje kletve, čudne besede; nič lepega, nežnega ga ni vezalo na tega moža, ki ga je klical za očeta. Vedno se mu je zdel nekakšen tujec, ki nasilno vdira v stanovanje in ki nima ničesar opraviti med njimi.

Vrgel je glavo kvišku, jezno pogledal moža na postelji in vzkliknil:

— Ne, ti me nisi poslal po fižol, tudi mati me ni. Toda če bi se ti za kosilo ne najedel, bi nas s palico. Ne maram, da si mi oče!

Andlovec je gledal svojega sina in ta hip se mu je nekaj velikega prelomilo v srcu. Ta hip, ko se mu je sin vpričo vseh tu zbranih na ves glas uprl. Davilo ga je v grlu, bolečina in jeza v njem sta se spoprijeli in zopet si je zaželel biti pijan kakor klada; ničesar slišati o tem fižolu, ne o Poldi, ne o Francu ... Pa vendar: tu je stala njegova žena in Marija in Andreje. Nekaj, karkoli, mora storiti!

Zamahnil je z roko po zraku, češ, kaj za vruga toliko vika in krika za takšno malenkost in se je hotel zasmejati. Toda ta njegov smeh je bil na vso moč grdo spačen, neiskren in takoj se je zavedel, da mu je ta smeh že vnaprej vse pokvaril. Jeza ga je vžgala. Planil je s postelje, odrinil od sebe fanta, skočil k mizi, pograbil nož in zatulil:

— Ven, pri priči vsi ven!

In tako je stal napol oblečen, zaripel v neobriti obraz, z očmi, polnimi nenadnega srda in silne togote, z razmršenimi očmi in z nožem v roki kakor divji mož, ki je pravkar planil iz hoste.

Otroci, ki so pri vratih oprezali, so se razbežali po vrtu, Polda je zaječala in omahnila v vežo, Marijo je Andreje potisnil v vežo in dejal togotnežu:

— Andlovec, ne delaj neumnosti! Spravi nož in spametuj se! Pogovoril bi se rad s teboj čisto po prijateljsko!

Andlovec pa, podžgan od vsega tega vrišča ter pahnjen v vrtinec svojih nerazsodnih misli, je skočil k Andrejcu, ga pahnil skozi vrata tako nenadno, da se ta niti ubraniti ni mogel, zaloputnil vrata za njim in jih zaklenil.

In vsa ta srditost, ki se je nakopičila v njem, ga je izjedala, roke so grabile po zraku; oči pa divje iskale česarkoli, nad čemer bi se izdivjal. Vrgel je nož v zid, da se je odluščil kost vlažnega ometa, zgrabil veliko lončeno skledo, ki je bila na mizi in jo treščil ob tla, da se je razbila, voda pa razlila po podu in ga pobrizgala po nogah. Žvenk posode pa, kakor da bi ga še bolj razpalil. Z enim zamahom je pomedel z omare vse lončke, z nogo je podrl stolico, na kateri je stala posoda za umivanje.

Po vratih pa je razbijala Polda in jokala, ko je slišala razdejanje v kuhinji.

— Pomagajte mi! Andreje, čuješ, Marija, vse bo razbil in polomil. Jok jo je stiskal za vrat. Nenadno pa se je zravnila, prebledela in zašepetala: Prekleti, stokrat prekleti! Dvignila je roke, kakor da bi pričela padati v brezno in je zaprla oči.

Andreje jo je prestregel, dvignil in nesel v svojo sobo. Ko je tako ležala stegnjena na postelji in ji je Marija dela blazino pod zglavje, poravnala krilo in se je njena roka dotaknila njenega života, je zašepetala Andrejcu:

— Zopet bom rodila ...

Zdajci pa je hrušč v kuhinji zamrl. Marija je stopila na dvorišče in pogledala skozi okno. Andlovec je visel obešen za vrat na kratki vrvi od perila na močni kljuki poleg vrat. Pravkar se je moral spustiti. Usta je odpiral kakor riba, ki leži na produ, roke so mahedrale po zraku, žile na čelu so se napele, oči so blazno buljile v strop.

Od vodnjaka je pritekkel Franc. Ko je zagledal očeta, visečega na vrvi, je brez pomisleka skočil v kuhinjo, pograbil nož in prerezal vrv. Andlovec se je prevalil na tla, obležal s skrčenimi nogami negibno na politem podu, potem pa je globoko zasopel, se preobrnil na hrbet in zastrmel v Franca. Zavest se mu je vrnila.

— Vstani! je dejal Franc.

Kakor polit pes se je Andlovec potuhnil vase, vstal in se odmajal k postelji. Padel je na žimnico in zaril glavo pod odejo.

Franc pa je stal sredi črepinj in nekdo je segel po njegovem srcu in mu za vedno iztrgal očeta.

Žito na oni strani reke se je že nagibalo pod težkimi klasi, sinje plavice so cvetele in rdeč mak, vrbe in jelše ob vodi so se zrcalile na svetli ploskvi, kačji pastirji so se lovili, sedali na liste in se dvigali, voda ob bregu je pritajeno pljusketala in veliki rumeni cveti kalužnic so bili polni pikapolonic in majhnih, kovinskozelenih hroščev, zdaj zdaj se je zagnala velika riba nad vodo, v plitvini pa so se iskrile belice v solnčnih žarkih, ležečih na vodni gladini kakor zlati trakovi, ki jih nekdo neprestano vbada skozi nakodrano lasuljo valov.

— Kakšna lepota in kakšen mir! je dejala Marija, ki je ležala ob vodi z Ivanko in se ozrla na Andrejca, sedečega na deblu izruvane jelše.

Ivanka je strmela v gozd travnatih bilk in skozi rešetko teh zelenih nitk je videla nebo in en sam samcat bel oblaček, ki je negibno visel nad njeno glavo kakor ovca, ki se je zgubila iz črede.

— Dopoldne pa je tod rasel krik, žalost, jeza, bolečina in še zdajle se mi zdi, da slišim fanta rjoveti, je dejal Andreje, zamaknjen v vodo.

— Morda bi dobro storil, če bi se bil obesil? je menila Ivanka.

— Zlomljen človek! dé Marija. V družini se je strlo kolesce. Živi samo še kakor polomljena ura. Kadar jo streseš za hip, zatiktaka, potem pa, kakor da je mrtva.

— Povsod, kjerkoli sem bil, sem naletel na Andlovce, nadaljuje Andreje, in na Polde. Vse te žene rode otroke, kakor da so samo zato na svetu. Rode sebi in družini vrv. Pletejo za svojce glad in nagoto. Andlovci pa se obešajo. Gostilničarji si grade hiše. Nove tovarne za špirit rasejo iz tal in njih dobiček je postrgan s teh vrvi.

— Vse to nesmiselno razmnoževanje se upira mojemu razumu, premišljuje Marija. Žival rodi samo ob določenem času. Človek pa, kadar je in kjer je. Vsak proletarski otrok je kakor srečka. Vsaka stota zadene. Glavni dobitok: delo v tovarni, v rudniku, na stavbi, v kanalu! Za druge je glad, beznica in ječa.

— Poznal sem, jo je prekinil Andreje, soseda na vasi, ki je imel majhno kočo, kravico in malo polja. Morda bi za silo živelo le-tu troje ali četvero ljudi. Mož pa je imel enajst otrok! Ko je bila žena noseča z dvanajstim, je jokal, preklinjal življenje, in ko sem mu dejal, da je norec, da ubija ženo, otroke in sebe, mi je dejal: To zato govoriš, ker ne hodiš v cerkev. Seveda sem mu dejal, naj jih pelje tjakaj, da mu jih nakrmijo in oblečejo.

Ivanka se je zdajci zagledala v stebriček črnega dima, ki se je dvigal ob obzorju v nebo kakor ozek, vitek stolp in se sredi nekje pod nebom razčesal v velike, sivkaste kosme. Opazila je, da vse to rase in rase, da se steber debeli, da je nebo vse bolj črno in da je vedno več takšnih stebrov, ki se dvigajo v zrak in se zgoraj spajajo v črno plahto, ki se grozeče dviga više in više.

Skozi tišino je ostro udaril grom.

Nato še eden. —

Nekje gori, je mirno dejal Andreje in se ozrl proti mestu.

Ivanka se je dvignila, pograbila Marijo za rame in zakričala.

— Tam, naša tovarna! Marija se je ozrla v črno pregrajo, ki je zastirala vse predmestje, grdo, bolešno dognanje jo je grabilo za srce in zdelo se ji je, da je ta dim nekakšna živa meja, ki rase čez njeno življenje in ki pohlepno golta vse, kar je bilo še

pravkar lepega: žitno polje, cvetje, travnike, vedro nebo, ptice, misel in vse, vse. Trpko je zaječala:

— Naša tovarna! Brez dela sem ...

In vsi trije so stali tamkaj prikovani od pošastnega prizora.

Črni dim, ki se je kopičil zdaj v ogromne sklade nad tovarno, se je razklal, svetel, širok plamen je brizgnil izpod strehe, se raztegnil čez vse zidove in obliznil vitki kamin, ki se je zaril v dim. Hrum ljudi, ostri, zategli znaki gasilskih piščali, zamolklo prasketanje vodnih curkov, ki so se kakor svetle, srebrne rakete dvigale v zrak in padale na ognjeno cvetoča rebra streh, votel zvok plamenov, ki so se grizli skozi okna ...

Andlovec je sedel ta čas pod orehom. Pogreznil se je bil vase, vse tisto, kar se je zgodilo dopoldne, se mu je zdelo ogabno, nerazumljivo. Strah ga je postalo samega sebe, gledal je predse v tla in hotelo se mu je nečesa storiti; česarkoli dobrega, velikega, da bi potlačil v sebi zavest krivde, ki se je zadirala vanj.

Da bi stopil v kuhinjo, sedel k Poldi na posteljo, jo vzel v naročje in jo ljubimkal kakor tiste večere pred davnimi, davnimi leti ...?

Da bi ji šepetal lepe besede, dobre besede, jo poljubil in ji obljubil tisoč sreč in poteptal pred njenimi očmi grdega, pijanega Andlovca ...?

Da bi poklical otroke, sedel mednje in jim dejal: Dajmo, otroci, zapojmo tisto o ščinkavcui ...?

Toda vse to je tako veliko, tako neizmerno dobro in blago, da mu sproti omahne pogum, in je še bolj pogreznjen ter ga davi grozeča zapuščenost.

Ko ga vzdrami strel in zapazi onkraj travnikov tovarno v plamenih, dim, ves ta čudovit, grozen prizor, ki rase iz tal, plane na stezo in teče, na vso moč se zaganja, da bi čimprej dosegel te plamene. Preriva se skozi množico, ki se je nahrumela od vseh koncev in krajev in že stoji pred prazno cesto. Tu so stražniki, ki nikogar nikamor več ne spuste.

Vidi po cesti vijugaste cevi, motorne brizgalne, na visokih lestvah gasilce in vodene brizge, sliši prasket plamenov, ki žro vse, kar je lesenega, na slemenu strehe, ki jo še ni zajel ogenj, vidi opičjo glavo moža s plinsko masko, kako tolče s sekirico, vidi, kako tam pod opeko, ki se drobi od vročine, že tli da se od lat vijuga škodran plamenček, kako se zdajci izpod njegovih nog dvigne kopa črnega dima, kako zakrili mož z rokami po zraku in se vdere skozi streho.

Množica vzkrikne in valovi.

Andlovec se prerine do prvih vrst, plane mimo stražnika in v divjem diru preskakuje vso navlako, ki so jo zmetali semkaj na cesto. Pahne od sebe moža, ki mu je hotel zastaviti pot, že pleza po lestvi ko maček in zakriči gasilcem, ki hočejo za njim:

— Vse cevi semkaj!

Že je na strehi. Vodeni curki ga oblivajo od vseh strani, v noge se mu grizejo drobni plamenčki, ki ližejo late, dim ga zakriva, kašlja, oči ga zabole. Potem se spusti na podstrešje.

Tod je toliko dima, da samo tiplje okoli sebe. Tla so vroča, neznosen sopuh ga zajame, obleka se mu smodi.

Obtiplje gasilca na tleh.

Andlovec hlipa po zraku, toda z vsakim hlipom požre kepo dima. Zgrabi gasilca, vleče ga k odprtini na strehi, že vidi obrise mož, ki se vzpenjajo po lestvi. Tedaj ga plameni zajamejo.

Iz dna nekje so prihrumeli. Oplazili so ga po nogah, obleka je pričela goreti.

Trga jo s sebe. Plane na drug konec podstrešja.

Tu omahne čez kup razbite opeke, pade na razbeljen tram in nič več ne vidi, ne sliši, ne čuti. Koža se odpira, gori s plamenom vred in potem ogleni.

In zgodilo se je, da je ta zavrženi pijanec, ki so ga metali iz gostilen, postal s svojo smrtjo na mah slaven. V časnikih so pisali o njem, pokopali so ga z godbo in petjem, in gasilci so nosili njegovo krsto. Da, zgodilo se je še, da sta se pripeljali neko dopoldne iz mesta k Poldi dve odlični dami in sta ji prinesli veliko mlečno štruco kruha, kilogram sladkorja, malo pražene kave in nekaj otroških obleke. Obema se je srce trgalo in zaihteli sta spričo tolikšne revščine.

— O bog, kako hudo je na svetu! sta dejali, ko sta sedali v avto.

Polda pa, ki ni utegnila razmišljati o tej nenadni smrti svojega moža niti ne žalovati za njim — ker je že davno zapil vso njeno ljubezen —, ki je niso genile usmiljene dame, je stala zdajci sama sredi kope svojih otrok in nekaj se je moralo zgoditi.

Kar tako od gladu umreti —?

Sredi rodovitnih njiv pa naj se preda lakoti, da jo uniči, ko je slišala, da kurijo nekje stroje s kavo, da pogrezajo v morje ladje, do vrha natovorjene s pšenico, da krmijo svinje s sirovim maslom, da zažigajo pridelke bombažnih plantaž —?

Otroci so šli v Golovec po borovnice. Franc ima srečne oči za gobe in se je že pred svitanjem odpravil v gozdove onkraj Sv. Katarine. Rezika je šla trgat kamelice pod železniški stolp, da jih bo posušila in prodala lekarnarju.

Toda njen trebuh je zopet napet. Že čuti življenje v svojem telesu. In ko tako stoji pri mrzlem štedilniku, vklenjena v to strahotno revščino in vsa prazna slehernega upanja, s krvavo meglo bodočnosti pred očmi, če pomisli na zimo, se pomakne k odprtemu oknu temna senca z dvorišča. Tomazin je.

— Še nič, Polda? vprašuje in gleda v kuhinjo. Polda se iztrga otopelemu občutju obupanosti.

— Moj bog, kako —? Kdo mi bo dal! Potrpite še nekaj dni. Saj vidite, kako je.

— Že, že, ampak hiša ni moja. Gospodar terja najemnino, pravi Tomazin. Do jutri bom počakal. Polda vije roke, stopi tja k oknu in ga milo prosi.

— Tudi jutri ne bom mogla. Mar ne vidite —? Poglejte, ničesar nimam več, kar bi mogla prodati. Saj me vendar ne boste pognali na cesto. Bodite usmiljeni! Tomazin se ne gane od okna. Njegov obraz je ves zatrpan s strogostjo, niti majhen nasmešek mu ne razklene te mrkosti, pa prične govoriti, kakor da ni to on, ki visi na oknu, temveč nekdo, ki je v njem, pa se boji stopiti na plan.

— Bog je usmiljen, in kdor v boga veruje, bo deležen njegove dobrote. Jaz pa sem star in njegova milost je v meni. In kdor je bogu odrekel ponižnost, jo je odrekel meni. Prosil sem, pa nisem bil uslišan. Polda, prosil sem, pa sem bil zavržen. Bog je pravičen in udari tiste, ki so zaničevali njegove zveste privržence.

Hipoma je odprl svoje oči in jih zapičil v njen obraz. In ko jo je tako gledal, je čez čas povetil glavo, se vprl v svojo palico in odšepal na dvorišče.

Polda pa je še vedno videla v zeleni praznini okenskega okvira njegove kalne zenice, ki so se večale in večale in so zatemnile svetlobo.

Grlici v kletki sta grulili, fabriška sirena je rignila, v dalji je jelo zvoniti.

Poldne.

Zdrznila se je. Njen štedilnik pa je mrzel in otroci se bodo vsak čas vrnil.

*

Tisto popoldne sta sedeli Marija in Ivanka v čakalnici borze dela. Poprej sta bili obleteli že vse posredovalnice in vse je bilo zaman. Kakor da bi se vse zaklelo proti njima!

Tovarna je pogorela, toda lastniki niso bili oškodovani, ker je bila visoko zavarovana.

Tudi sicer kaj radi izbruhnejo požari pri tako visokih zavarovalninah, posebno če so tovarne v plačilnih težkočah. Kratek stik ali pa nepazljivost delavca, ki je zavrgel ogorek cigarete. Toda delavci so zdaj na cesti. Za nje ni zavarovalnine. Cesta in glad! Tudi danes ni nič dela. Nič podpore za brezposelne.

Marija ne obupa. V nji je silna vera v življenje in četudi že glad izteza kremplje po nji, krepí Ivanko, ki venomer toži in ki je že izgubila sleherno nado.

Pozno popoldne, ko se je vsa tista dolga vrsta čakajočih pred uradom razpršila v brezupen večer, sta hodili skozi vse mesto in nista imeli ničesar, s čimer bi si kupili večerjo.

Lačni sta bili.

Polne izložbe slaščičaren in delikatesnih trgovin so vrtale pekočo bolečino v želodec, slina v suhih ustnicah je bila jedka in se je zatikala v grlu.

Ivanka joče.

— Kmalu bova na polju. Če nama nočejo dati jesti, si bova pač sami vzeli.

— Kakor Franc —? vpraša s strahom Ivanka.

— Mar naj ležem tu-le na hrbet in naj umrjem od gladu, ko mi raste kruh pred nosom? Deset dni že iščeva dela ...

— Da naju dobi kmet z bičem —?

Pred njima je polje in tamle v sredini zelenja stoji hiša brez oken. Kako je majhna, kako neznatna, kakor razbita barka na klečeh. Pa je vendar toliko življenja v nji. Toliko velikega življenja. Toliko zakrite zgodovine teh težkih časov. Toliko vzdihov in kletev, strasti in toliko vsega človeškega.

Ozka poljska steza vodi med njivami. Na tej strani že zori pšenica, ob žitu cvete lucerna, velike solnčne rože se pravkar razcvetajo. Potem je zopet velika njiva s krompirjem. Vse je tiho, le onkraj reke je videti pisane rute kmetic, ki suše seno.

Marija poklekne in izruje nekaj rastlin. Pobira drobcen krompir, ki se je pravkar jel debeliti, in ko ga je že dovolj za obe, vstane in se ozre v Ivanko.

— Za večerjo imava! se nasmehne Marija in je malce rdeča v lice.

Njuna sobica je bila vsa v solncu. Tako je lepa v tej svetli skromnosti, ničesar hudega ni v nji, in človek bi sédel v to mogočno luč, ki lije z neba, zastrmel predse in objel ves svet.

Tako pa je le kakor majhen, neskončno lep otoček, na katerega se je rešil brodolomec. Toda nag je in lačen. Sredi nebeške lepote bo poginil od mraza, žeje in lakote.

Z mize se kadi skuhani krompir.

Ko sedi potem v mraku Ivanka spodaj pod orehom in se pogovarja z Reziko, vzame Marija s police nekaj knjig in si jih položi na kolena. Skušala jih bo prodati. Vzame prvo v roke in težko se poslavlja od vseh teh belih papirjev, ki so polni čudovitih besed. Lepih, nežnih, trdih, močnih, žalostnih in veselih besed. In ko tako lista, prebere še enkrat na tej strani stavek, na oni pol stavka in še enkrat preživlja vse tisto, kar je pod temi vrsticami resnično živelo.

O nesrečnem Švedu s srečko, potem spodaj junaško zgodbo o pariških komunardih, tole je delavski koledar, potem zopet knjiga pesmi, povest velike ljubezni. Lista, išče ...

V vsej tej veliki stiski zahrepeni po svojem fantu, zahrepeni po ljubezni in v nji je strašen krik samozatajevanja in odpovedi in v teh zadnjih dneh neka zahrbtna žalost, ki se bolj in bolj ovija njene ljubezni.

Ko je odhajal in sta si pogosto pisala, je bila skozi vso to razdaljo speljana nit, nekakšen most, po katerem so hodile njune misli.

In četudi je bila razdalja kljub vsemu le velika bolečina, je vendarle ostala zaprta in ni pekla. Ti si tam — jaz sem tu, med nama pa so njine misli, mu pisala. In ga je pričakovala. Z veliko nado in z veliko vero in na ničesar drugega ni mislila, kadar je mislila nanj, kakor na ljubezen.

Nikdar nista govorila o zakonu. Niti na misel ji ni prišlo, niti ni kedaj zidala svoje bodočnosti na vez, ki naj bi bila večna.

V vsem svojem, z večno kruto borbo izpolnjenem življenju si ni ničesar bolj želela kakor samo lepe, čiste ljubezni, opoja in slasti, ob kateri bi zaigralo srce v neskončno lepih trenutkih pozabljenja in omame in kakor da bi si v to ljubezen zgradila vero v edino najlepše, kar more biti med dvema človekoma.

Marija je gradila — on pa je rušil.

In ko je odhajal in potem prva njegova pisma, ki so bila tako lepa in polna hrepenenja! Marija ve, da je napisana beseda stokrat lepša kakor izgovorjena, kajti preden napišeš besedo, jo še in še pretehtaš, kakor da bi jo hotel napisati za vse večne čase.

In je verovala vse dotlej, ko je začutila, da je razdalja močnejša od njegove vere in da vse bolj omahuje in da niso njegove besede nič več tako trdno zapisane kakor prve. Kakor da bi se na vsej dolgi poti, ki jo je pismo prehodilo, besede omajale in se hotele izruvati iz globine misli. Ali pa so bile misli že tako na vrhu življenja, da niso mogle nič več rasti. Ljubezen pa mora rasti, venomer rasti kakor molitev onega, ki v boga veruje! In ko ji odgovarja na njeno zadnje pismo, v katerem mu sporoča, da nima dela, da je lačna in da kljub temu vedno misli nanj, ji je odgovoril, da se ne bo še vrnil, temveč da bo ostal kar pri vojaki in da je v teh časih najbolje, da ne mislita na ženitev.

— Kdo pa je mislil? bridko premišljuje Marija. Mar jaz —? Ko nisem niti z eno mislijo hrepenela po tem, da bi si ga lastila. Ko ni bilo v meni niti želje, da bi mu postala žena, niti ene drobcene misli, da bi moral zame delati!

In v tem trenutku se nehote zaloti v nekih nejasnih, skritih mislih, ki so bile čisto majhne in ki se jih je do zdaj vedno lahko znebila.

Spodaj zasliši topli Andrejčev glas.

Njegov glas je zanjo dober, mehak, zelo rada ga sliši. Čuti in ta hip vé, da tudi misli nanj.

Položi knjige poleg sebe in stopi k oknu. Skrije se za zid, toliko da ujame v mraku obrise moža, ki stoji poleg Ivanke. In ko ji je ta lik v poltemi kakor poosebljen zvok njenega nehotenega nagiba do tega moža, ki ji je zdajci stopil bliže srcu, se je okrenila k mizi, poiskala med papirji prazno polo in napisala: V tvojem pismu ni nobene besede več, ki bi vanjo verovala. Nič hrepenenja ni več v tebi po meni. Mož pa, ki ne hrepeni po ženi, je izgubil ljubezen. Spomin nate, ki je bil v trenutkih vere močan in resničen, se je sesul v prazne besede. Srečen bodi!

In strašno se ji je mudilo. Zalepila je ovoj, napisala naslov — no zdajci se je domislila, da nima niti za znamko. Toda že je stekla po stopnicah na dvorišče.

— Daj, Andrejec, posodi mi za znamko!

Potem je hitela preko travnika na cesto, kupila znamko in vrgla pismo v poštni predal.

Ta hip pa, ko je padlo pismo na dno, jo je pretreslo. Naslonila se je na nabiralnik, zastrmela v večerno nebo, ki se je jelo vžigati, in zajela jo je zavest osamelosti. Trenotki pa, ko se človek zasledi, da je popolnoma sam na svetu, so najstrašnejši. Kajti lahko imaš moža, pa si popolnoma sam, lahko imaš otroke, pa si popolnoma sam. In če imaš še toliko ljudi ob sebi, če ni zlate nitke od srca do srca, si sam in zapuščen!

Potem je počasi, počasi šla proti domu. Vsa ta praznota, ki jo je izpolnjevala, je ležala na nji kakor teža vse noči, misel je za hip postala plaha, nič več trdna in usidrana, vse se je razmikalo v nedosegljivost in bilo ji je, da bi se vrgla v travo in na ves glas zajokala.

Vse ji je leglo na srce: bridkost teh brezupnih, lačnih dni in občutek zapuščenosti, ki jo je tlačil k tlom vse bolj in bolj.

— Mar je to obup —? se je vprašala s strahom. Obup nad samo seboj —? Obup nad življenjem —?

Obstala je sredi poti in v tej tihi temni pokrajini, skozi katero je šla šepetajoča pesem vetra, je bila majhna in skromna kakor izgubljeno seme veseljstva, ki je zdrvelo po vsemiru in pada, pada, pada ...

Pa jo je misel zopet pognala po stezi in hiša brez oken je stala pred njo kakor ogromna temna ptica, ki se je z zlomljenimi perotmi onemogla spustila na polje.

In potem je v zraku obvisel topel, dober glas moža. Zopet je bila na zemlji. Predramila se je iz otožne onemoglosti, obup se je umaknil hrepenenju in naslonila se je na temo in prisluhnila v glas, ki ji je oznanjal novo vero. Zamahnila je z roko po zraku, kakor da bi hotela zajeti zvok tega glasu in se vpiti vanj ... Ne zgolj trpljenja, ne zgolj brezupnih dni brez dela, ne zgolj gladu, ne zgolj upora in prekletstva! Ljubezni, vsaj malo, lepe, goreče ljubezni!

Tako je v nji. Zaveda se svojih želja, svojega srca, svoje mladosti, v nji se na skrivnosten način drami žena, ki hrepeni po objemu, toplih ustnicah in silnih rokah, ki se jim hoče darovati.

Prednjo je stopila visoka senca in glas jo je dvignil.

— Marija —? Naproti sem ti šel, je dejal Andrejec tik ob njej. Dolgo si hodila. Ivanka je šla že spat.

Val njegove bližine jo je zavojeval tako iznenada, da se je zbegala kakor drobna ptička.

— Dolgo sem hodila —? je vprašala tiho. Prijetno je takole hoditi, je dejala čez čas.

Andrejec se je nagnil k nji, da je videla njegov obraz prav od blizu. Dah njegove tople sape je začutila na licih, dejal ji je zaupno tiho, vdano:

— Čakal sem te.

— Dočakal si me, je zašepetala Marija.

— Pojdiva v noč! je poudaril njegov glas.

*

Polda pa je bdela. Franc ji je bil prinesel iz gozda nekaj vencev gob in zdaj jih je rezala, da jih bo posušila za zimo.

Otroci spe.

V nji se oživlja življenje. Telo je razbolelo in ko tako misli na vse muke tega dneva in Tomazinove grožnje za najemnino, ji tolče tisoč misli po glavi. Obupno vije prste svojih ožuljenih rok, da pokajo v členkih. 35 545

— Morda bodo prišle spet usmiljene dame —? upa, pa se takoj bridko nasmehne.

Vse bolj se pogreza v čudovite misli, ki jo venomer naskakujejo.

— Mar ni to zločin, roditi otroka, ko ga bo glad že ob rojstvu pozdravil —? Pa si misli in zasanja: s kolikšnim pričakovanjem je nosila svoje prvo dete! Kakšni dnevi polni upanja in sreče! Kako silno je bila ponosna na svoje mlado telo, ki se je bočilo in raslo v silen zanos materinstva! Kako z neskončno vdanostjo je čakala ure rojstva in njegovega prvega, življenje oznanjujočega krika! S kakšno pobožnostjo je gladila svoja prša, ki bodo kruh in blazinica kodrasti glavici. Sramežljivo se je vadila odpenjati bluzo in upogibati roke, kakor da bi že dojila ...

Njene bose noge so prepletene s krčnimi žilami, križ jo boli, kakor da bi se ji nalomil, roke so dolge in kitaste.

Misli se ji trgajo, vežejo, in kadarkoli se hočejo razbežati, jih obup nažene nazaj, in četudi se jih boji in se že hočejo potuliti, vendar je obup močnejši in klonejo pred njim.

— Če bi imela denar, bi šla k zdravniku in bi ga lepo prosila ...

Pa se nasmehne.

— Če bi imela denar, bi se ne bala rojstva!

Zatrete in odpravite ta plod novega, podvojenega trpljenja! Zatrete življenje zdaj, ko še ni ne živo ne mrtvo, da ne bo njegov prvi vzkrík namenjen lakoti, ki ga bo sprejela!

Moj Bog, kaj vse se ne zgodi po svetu, misli, in kaj vse smejo oni, ki imajo vsega! Nekaj stotakov — — — Toda nekaj stotakov je za Poldo bogastvo, o katerem si še sanjati ne upa.

Da, pôd je treba pomiti! In se zdrami, vstane, vzame škaf in gre na dvorišče. Toda pod orehom sede na klop in znova premišljuje. Strahovita togota jo muči, ko ne vidi nikjer izhoda; vrgla bi se na tla in si iztrgala to prekleto rodovitno maternico, da bi videli vsi načrti ljudje, ki venomer kriče: Množite se! vso krvavo resnico vseh teh rojstev!

— Kaj vam ni še dovolj milijon pankrtov, ki preklinjajo svoje matere, ki preklinjajo vas, ki jim ne daste ne dela ne kruha?

Potem napolni škaf in ga vsa izmučena z naporom dvigne na glavo. Pa jo neka silna bolečina vseka v sredo telesa, roke ji omahnejo, grabijo za trebuh, slaboten krik se ji iztrga iz grla in se počasi zgrudi v travo.

Nekako prazno in zapuščeno je bilo sedaj v tej hiši, ko je ležala gospodinja v bolnišnici. Slaba, po splavu napol izkravela, njeno majceno življenje se je na vso moč upiralo smrti.

Otroci brez matere!

Otroci kar tako na svetu brez vsega!

Od zore do večera sami, na nič drugega vezani ko zgolj na najprimitivnejši ukaz želodca: jesti — živeti! Zgolj samo na to. Nobenih drugih obveznosti, nobenih dolžnosti, vrženi iz reda vsakdanjih malih opravkov, razpršeni po gmajni ko jata preplašenih prepeličk.

Najmlajšega, ki še ni shodil, je vzela usmiljena ženska s ceste, toda za te štiri, ki so venomer lačni, je hudo. Kam z njimi? Tako bodo čisto sami čakali, da se vrne mati iz bolnišnice? Če se bo? Toda na to ne mislijo, ko je vse drugo bolj važno in nujno.

Franc je nekakšen poglavar. Najstarejši je, najmočnejši, vsi trije se ozirajo vanj in že pravi pravcati mož je, ta paglavec, in ve in se zaveda, da je zaščitnik, in godi mu, da se mu podrede, ko naroča in ukazuje.

— Tine in Rezika, vidva po suhe veje v hosto! Pazita na gozdarja! Lomiti nikar, ker se sliši in ga tako privabita. Ne pozabita vrvi!

— Prav bojim se ga! se junači Tine. Tale pipec mu potisnem med rebra.

— Šema! Zbežiš ko zajec, če ga le ugledaš!

— Jaz — — —

— Pojdita! preseka Franc. Morda bo že kaj kostanja zrelega!

Anica bo doma. Kam bi, revše? Cunje si privleče od nekje in si maši punčko, nosi jo v naročju, prepeva si lalala, sede v travo in si napravi hišico iz paličic.

— Zaspančkaj! ji pravi. Če boš pridna, ti bom nekaj prinesla.

Potem gre vsa resna po svojih opravkih. Pri Andrejčevem oknu je trgovina.

— Prosim moke in sladkorja!

Naštevka kamenčke, položi jih na okno in z rokami sname iz zraka naročeno blago.

Franc poišče v drvarnici vrečo in velik železen kavelj ter se odpravi čez polje. Blizu vasi je opazil na skrivnem mestu zrela jabolka.

Onadva pa sta šla skozi mesto in sta že koj pod Rožnikom zagledala gozdarja. Pa sta zavila v hrib šele zadaj za streliskim zidom. Tu sta sedla v travo.

— To je pa res imenitno, če nimaš očeta in matere, meni Tine. Greš, kamor hočeš, in zvečer greš spat, kadar se ti poljubi!

— Očeta ni prijetno imeti, pravi Rezika. Posebno kadar je pijan. Toda naš oče je imel najlepši pogreb. To je tudi nekaj.

— Takšno čelado bi zelo rad imel, zasanja Tine. Menda so pozlačene. Toda še rajši bi imel one srebrne sekirice ali pa trompeto.

Na zidu opazita veliko zeleno kuščarico.

— Tale je strupena in hudo ugrizne. Pojdiva proč! pravi Rezika.

— Avša, reče Tine, kaj ti pa hoče? In že vstaja, da bi jo s palico. Po stezi, s hriba navzdol, je prišel star gospod.

— Kaj pa vidva, otroka? ju je vprašal in obstal pred njima.

— Nič! je dejal Tine.

— Po jagode sva prišla, je rekla Rezika.

— Bosa je ta, se smeji gospod, jagod ni več!

— Po kostanj, popravi Tine. Za večerjo.

— Za večerjo bo že mama poskrbela, meni gospod.

— Je v bolnišnici.

— Bo pa oče —

— Je umrl!

— O, revčka! zatarna gospod. No, pa sta pridna, pridna kaj —?

— Sva!

Seže v žep in dá vsakemu dinar. Potem mahne s palico po zraku, zamaje z glavo in gre navzdol na cesto.

Oba sta presenečena. Ogledujeta dinar in kar nočeta verjeti, da sta ga na tako lahek način zaslužila.

— Jaz sem rekla, da je mama v bolnišnici! se divi Rezika.

— Jaz sem pa za očeta povedal. Potem je šele dal! pravi ponosno Tine.

Fantu se čudno jasni v glavi, ko gleda denar. Nemudoma se ogleda okoli sebe in ko opazi, da prihajata po stezi mož in žena, pograbi sestro za roko in prične zdihovati in se pačiti, kakor bi jokal. Z rokavom si briše oči, nasloni se na drevo in potegne k sebi Reziko, ki ga vsa preplašena gleda in ne razume njegovega početja.

Gosposka žena se je sklonila nad fanta.

— Zakaj pa jokaš, fantek? ga je vprašala. Ali sta se zgubila? Ne znata domov?

— Oče in mati sta nama umrla! je zatarnal Tine in še huje zatulil.

— Stara pesem, je dejal gospod. Oče je v arestu, mati pa se bog ve kje candrá! Gospa pa le tišči v otroka.

— Kajne, da ne lažeš? ga vprašuje zaupno.

— Prisežem! je zajecal Tine. Oče je zgorel, ko je pomagal gasiti tovarno. Saj je bilo v časopisih.

— Ah, vidiš, to sta otroka tistega — čakaj — kako? Dà, dà, Andlovca. Saj sva še pogrebni spreved videla!

Potem odpre torbico, poišče nekaj drobiža in mu ga dá v roko.

— Uboga otroka! zastoče in si obriše solzo. Ko sta odšla po stezi, se Rezika zamisli in pravi čez čas:

— Ali sva berača —?

— Hitro po drva! pravi Tine, Vrže vrv čez ramo. Ves zatopljen v bogate načrte žvenklja z drobižem v žepu in se poganja v reber.

*

Nekako čez noč je prišla jesen. Na ravnici je v dolgih, zavutih pasih cvetela ajda, nad reko se je vsako jutro gostila megla bolj in bolj. In če si pogledal v hrib, si videl sto barv, in če se je solnce uprlo v drevje, je gorelo listje v rdečem soju.

Stari Tomazin pa v svoji čumnati.

Toplo je, solnce ga kar zaliva.

Po razpokanem zidu so obešene pajčevine. Velik lesen Kristus visi nad njegovo posteljo in pod njim so pribite na zid podobice z božje poti. Vrata so odznotraj vsa prelepljena s slikami, iztrganimi iz knjig. Menda je tako mašil špranje, ki so zevale povsod, kjer so bile deske sklopljene. Na slikah pa čudoviti dogodki: cesar Franc Jožef na jesenskih manevrih, bitka pri Visu, atentat na portugalskega kralja, cesar Maksimilijan v ječi, bitka pri Četaldži ...

Poleg postelje sta dva velika kovčega in nekaj škatel iz bele lepenke, ki so z motvozom prevezane.

Na mizo, predse, je stresel iz platnene vrečice prečudno šaro. Bog ve kje po vseh mestnih smetiščih je zbiral ta kolesca, te škatle, vijake, žeblice? Skrbno je opazoval vsak predmet posebej, ga očistil s krpo in ščetko ter vzel klešče ščipalke in pričel lomiti. Zdajle ima v rokah star, neraben, zavržen električen zvonec. Medene vijake in okove je odločil od deske in jih položil zase. Vrhno, zeleno, poškodovano žico obeh tuljav je odvil in vrgel v zaboj za odpadke. Spodnjo, ki je bila še dobro ohranjena, pa je spravil v posebno omarico. In ko mu je tako ostala samo še deščica, jo je še in še ogledoval, opazil še neko majhno medeno spojko, jo odščipnil in spustil v škatlo. Potem pa se je spravil nad razbito ogrodje budilke.

Zdaj pa zdaj je vstal, narahlo odprl vrata in prisluhnil v podstrešje. Pa se je spet vrnil k delu, se ves zaglobil vanje in ga opravljal s pravcatim užitkom.

V tej čudaški čumnati je živel baje že dokaj let, menda od takrat, ko mu je mnogo mlajša žena pobegnila z mladim podčastnikom. Toda le-tó ni imelo nikakega vpliva na njegove sedanje navade in njegova poželenja, zakaj skopost, pobožnost in ženskarjenje mu je odgnalo mlado ženico, in ko je zdaj tu prav za prav lastnik tega brloga in neomejen gospodar vseh teh ljudi, ki so s svojo usodo prikovani na vse te njegove razvade, ne more nihče trditi, da je kdaj izrabljal ta položaj v svoj gmotni prid. Bil je celó dober in usmiljen in dobrohoten, dokler ga ni zgrabila zamirajoča strast.

Nihče ne ve za njegovo mladost. On sam je nem, nikdar ne omenja svoje žene. Sicer pa je človek, ki nobenega ne vznemirja in tudi njegove dogodivščine z ženskami so prav za prav tako neznatne, da bi se nihče ne spotikal obnje, če ne bi vpletal v vse te epizode svoje pretirane pobožnosti in se sam ne postavljal v nekakšen nemogoč, nenaraven mističen patos, tako da so nekateri že govorili, da zapada verski blaznosti.

Toda če si ga videl pri delu v sobi, kjer je bil sam s seboj, in opazoval njegovo čisto običajno človeško živahnost, malce zaradi visoke starosti sicer neokretno, počasno, tuintam utrujeno, zamišljeno, si upravičeno in pravilno sodil, da je ta prenapeti verski

patos le krinka, s katero hoče zabrisati svoja poželenja in jih upravičevati pred javnostjo.

Bil je starec. Pravi, pravcati starec. Zguban, plešast, v čeljustih samo klavrne škrbine nekdanjih zob, ščetinasta brada, žilast vrat, drsajoč korak, voščena koža, pretkan, zagoneten, skrit, nezaupljiv pogled.

Kadar se mu je palilo meso, se je potuhnil vase, nemirno copotal po čumnati in v mislih metal mreže v vse tiste kaluže, iz katerih bi se dala potegniti neoprezna riba.

Meso je trohnelo, a duh je ostal mesen in požrešen.

Vsa pohota mu je prešla v oči in prste. Bil je samo še igračka nezamrle spolnosti in slepo se je vdajal okrnjenemu nagonu, ki ga je kot težko breme nosil v svojo starost. Vsa njegova polomljena zunanja podoba, vsi vidni, preveč vidni znaki, da se povrača v brezspolnost, slično otroški, podoba, s katero ni moči pričarati nobenih mikov, ga je vlekla v dejanja, ki so bila po zasnovi, obliki in izvršitvi grda, zakaj vsekdar je dejanje, ki ga kdo napravi na račun revščine s tem, da vedoma izkoristi pomanjkanje, glad, obup drugega v svoj prid, prekleto umazano in sramotno.

Toda Tomazinu ni bilo do globlje etike. Zla svojega početja se niti zavedal ni, kakor se zaveda vobče kaj malo ljudi svojih umazanih dejanj. Vsekdar se človek sam zase vedno izmota: ne odpušča samemu sebi, skratka, postavi se v nujno pozo, da je bilo tisto, kar je izvršil, neprepričljivo — pa mirna Bosna! Z novo umazanostjo potrdi svoj credo zase.

Tako mu je ušla Polda v bolnišnico, Marije se ni upal nadlegovati, ker je vedel, da bi se pri nji osmešil, za Ivanko pa je hranil ugodno priliko.

Toda tu je bil Andrejec. Vrag ti redno plačuje stanarino, točen je, zdaj vobče edini zmožni plačnik. A vendar si ga je želel proč. Saj se Andrejec ni nikdar vtikal v starčeve zadeve, toda kljub temu se ga je Tomazin bal, kajti vse njegove besede in vse njegovo vedenje je bilo tako vražje resno in resnično, da se ga je vedno izogibal. Imel je občutek, da mu bo vsak čas stopil pred oči, mu s prstom potrkal na čelo in dejal: Vem, kaj kaniš! Spet imaš boga na jeziku, stari grešnik!

Ko vstaja od dela in odpira vrata, se ozira po nasprotni čumnati in vleče na ušesa. Toda že vse popoldne se tamkaj nič ne gane. Marijo je videl oditi zdoma. Andrejec je v službi, otrok ni doma, le Anico, ki se igra in sama s seboj govori, sliši odspodaj z dvorišča.

Tomazin vestno opazuje človeka. Točno ve za vse njegove brige in ko zdaj vidi, da je med Marijo in Andrejcem vez, ki ni samo prijateljstvo, temveč nekaj trdnejšega, ve, da je ostala Ivanka še bolj v zraku: nima trdnih tal, nikamor ne more, ve, da postaja Mariji v breme, četudi se tega niti ne vidi niti ne občuti, nikakršnih nad na službo nima, vsa njena skrb je strnjena res samo za košček kruha, zgolj za to. Zdaj je jesen, zima bo prišla in zima je hudič, če si lačen in če te zebe. Že če misliš na to, te sitega mraz pretrese in bi storil bog ve kaj, da ne bi zabredel v takšno prekletstvo.

Vrata tamkaj so se odprla.

— O, deklica, kar doma —? vprašuje začudeno Tomazin. Pa sem mislil, da sem sam v hiši!

Ivanka je pustila vrata odprta in šop solčne svetlobe je padel v mračno podstrešje. Takšen neurejen prostor je v temi pust in tajinstven, toda če je osvetljen, navda človeka vsaktera navlaka z ostro radovednostjo, da nehote ogleduje sto stvari, ki so tu nametane, obešene in prislonjene. Podstrešje je prava zakladnica. Tu so zavržene reči, ki jih še nismo čisto zavrgli, kajti drugače bi jih vrgli v smeti. Tu je sto raznih stvari, ki jih človek še in še potrebuje. Čudni kosi železa, pločevine, žica, late, deske, vreče, preluknjani lonci, razbiti deli pohištva, vrvce, papir, razni suhi sadeži, ostanki obutev in obleke, tu zgoraj je čudovita mešanica raznih vonjav po trohnobi in razkrajanju, po gobah, po zdravilnih rožah, po bezgu in lipovem cvetju.

Ivanka sede na dvignjen prag in gleda starca, ki z narejeno vnemo nateguje na tram razpeto zajčjo kožico in jo pribija z žeblički.

— Pozimi daš tole v obutev, tolmači Tomazin, in ti je preklemsko toplo. Ali pa si sešiješ jopič in nobena burja te ne prepaha.

— Kje je še zima! meni brezbrizno Ivanka.

— Ho, kar kmalu. Prišle bodo jesenske plohe, nato bo okoli ogalov zavekal vetrček in ko boš zjutraj pogledala skozi okno, bo mrgolelo belih ptičic. Potem vohljaš okoli peči in če nimaš krme zanjo, piskaš v prste!

Ivanka ga gleda, njene misli se gubajo kakor njena koža na čelu in nič prav trdnega ne more zajeti, da bi se usidrala, odpočila in nasmehnila komurkoli lepemu in dobremu.

Pomanjkanje je položilo že vidno svojo šapo na njeno lice. Telo se počasi, počasi, v začetku s silnim naporom upira pomanjkljivi hrani, oči v obrazu se nekako povečajo in poglobijo, a blesk pogleda je zato na videz top, malomaren.

Skozi priprta vrata Tomazinove sobe vidi na oknu vrsto velikih, debelih jabolk; pogled vrže v stran, ker povzroča ta slika neprijetnost in nemarne občutke, ki se jim ne more ubraniti, pa zamiži, nasloni glavo na vrata in misli so lene, grenke, komaj se zaveda, da je tu Tomazin, ki štorclja sem in tja, preriva zaboje, pribija žeblje in izgine nato v svojo sobo.

Na mah je zopet vse tiho na podstrešju. Tomazinov kot je zopet temen, le skozi razbito opeko je speljan droban solnčni žarek do debele steklenice z odbitim vratom in zeleno steklo se sveti ko smaragd.

— Marija je Andrejčeva, si misli, in dasi je še vedno vsa skrbna zame in prijateljska, vendar sem jo polovico izgubila. Zdaj sem prav za prav popolnoma sama, sama na svetu ... Ničesar ni več, niti upanja, niti dela, niti doma, niti ljubezni! Marija pa ima vsaj ljubezen!

Drobna zavist, ta elementarna prvina vsega ženstva, grize njeno plaho srce in četudi se te zavisti noče prav zavedati, vendar gloda v nji. Na dnu srca leži, opreza in draži.

Glad jo grabi, sama nase je srdita, brani se obupa in vsaktere grde misli, ta prazna tišina, zagrajena s preperelo opeko, pa jo tišči in naskakuje, da zdajci močno pogreša Tomazinovih stopinj in njegovega ropota.

To večno brezdelje, neprestano pehanje in poniževanje, da bi dobila kakršnokoli delo, jo je stisnilo v precep in jo ne izpusti. Ne more nikamor več. Včasih ji je, da bi se na noč pogreznila v mesto in da bi končala kjerkoli. Nekajkrat je šla v mraku na njivo po krompir in po koruzne storže. Toda strah, da je ne zalotijo, ne osramote, morda celo z udarci, je silen in nihče je več ne pripravi do tega.

Zdajle, čez eno uro, mora biti v gostilni »Pri sraki«. Majhna obljuba. Oglasite se, morda vas najamem za poskušnjo, ji je dejal včeraj gostilničar.

Vrne se v sobo in se pripravi. V zrcalcu si ravna ostrižene lase, ki ji silijo na čelo, nasmehne se svoji lepi podobi in gre z majcenim, majcenim upanjem na pot.

Mimogrede potrka na Tomazinova vrata in reče:

— Zdaj grem, morda bom dobila službo.

— Bog s teboj, dekle, je zamrmral starec. Molil bom zate. Pa če ne bo nič —?

— Nazaj bom prišla. Ali pa bom skočila v vodo!

— Ojoj, ne preklinjaj! je vzkliknil Tomazin. Kaj ne veruješ v boga? Mar ne veš, da brez njegove volje niti vrabec ne pade s strehe? In v mene nič ne veruješ? Zakaj pa me ne prosiš? Saj bi ti pomagal.

Ivanka ga gleda, vidi se ji dober starec in hoče mu reči dobro besedo.

— Hvala, Tomazin. Saj morda le dobim službo. Če ne — — —

— Bomo že kako naredili. Moj bog, veš, da sem vedno nate mislil. No, pa si se me ogibala, kakor bi bil gobav.

Mučno ji je, pa se nasmehne in mu pomahne z roko v pozdrav.

— Nisem mislila tako, se opravičuje. Zbogom!

Gostilna »Pri sraki« je nekakšna skrivnostna krčma, kamor se zatekajo ponočnjaki iz mesta. Zgoraj ima posebne sobe za boljšo družbo, ki tu zunaj mesta nemoteno popiva, raja in poje do zore. Javne, spodnje prostore ob policijski uri zapro, zgoraj pa je zasebno gostilničarjevo stanovanje, v katerem se krčmari na debelo. Semkaj ne more policija, tu je svetišče gostilničarjeve zasebne lastnine, tu lahko počne vsakdo, karkoli se mu poljubi, in tu lahko streže gostilničar svojim gostom vse noči. Kaj to komu mar —?

Gostilničar je majhen, suhljat, plah. Takoj pošlje Ivanko k ženi, ki sedi v veliki gostilniški sobi in je zatopljena v neki feljtonski roman. Sama je v tem velikem prostoru.

— Karlina, pokliče mož oprezno, prišla je!

Gospa odloži časnik in se ozre po Ivanki. Močna, debela, skoraj ogromna je, ko vstane s stola. Njen obraz je lep, malce vzbočen nos ima in rožnata usteca in mehak, smehljajoč pogled. Prijazna je, dobrotna.

— Dà, ji reče, ko jo v naglici pregleda, toda ne znaš ničesar, kajne?

Ivanka je nerodna, ne ve, kaj bi, boji se te silne gospe, ki se ji smehlja v obraz in ji hoče dobro.

— Čakaj, pojdi z menoj, pa se bova pogovorili! pravi gospa.

Odvede jo po stopnicah v prvo nadstropje. Hodnik je pokrit s preprogo, koraki so tihi, skrivnostni, na steni je veliko zrcalo, na koncu hodnika odpre gospa neka vrata in jo

pelje v majhno sobo.

— To bi bila tvoja soba! ji reče in sede na zofo ob zidu.

Ivanka strmi. Njena soba —? Gleda: postelja pregrnjena z lepo oranžno prevleko, na oknu zavese iste barve, mizica, štirje okrogli stoli z blazinami, omara, velik umivalnik z zrcalom, v katerem se vsa lahko vidi, na steni velika, lepa slika gole žene z razpuščenimi lasmi, ki pravkar stopa iz vode, s stropa visi električna svetilka z modrim senčnikom — — —!

— S sobo boš zadovoljna, zelo topla je. Prijetno ti bo!

Gospa opazi in vidi njene začudene poglede in Ivanka zares ne more razumeti vsega tega; te sobe, vsega, kar je v nji, s preprogo pokritega hodnika, gospejnega dobrotnega smehljaja, skrivnostnega bleska v gospejnih očeh.

Preživeti eno samo noč v tej, za njene skromne pojme, razkošni sobi! Že se vidi v postelji, na hrbtu leži, gleda v sliko in na ničesar drugega ne misli, ko na ugodje, ki ga vzbuja svežost posteljnine.

— Kakšno bo tvoje delo —? Lahko! pravi gospa. Gostom boš stregla v zgornjih sobah. In če ti bo kateri všeč, dušica, ga semkaj pripelji. Jaz, veš, razumem mladost! Plača: prosto stanovanje, dobra hrana in mnogo napitnine! Premisli! Ah, vidiš, pozabila sem! In že pritisne na gumb pri vratih. Takoj prihiti natakarski vajenec.

— Porcijo narezka, kruh in čašo vina! je ukazala gospa.

Ko je bila jed na mizi, je gospa Ivanko zaupno pogladila po obrazu in ji dejala:

— Dober tek. Medtem premisli. Kmalu se vrnem!

Zdaj je bila Ivanka sama v sobi. Neurejene misli so jo naskakovale, ni mogla vsega razumeti, vendar pa se ji je zdelo, kakor da so ji nastavili past. Glad se ji je podvojil, ko se ji je nasmejalo lepo, rdeče meso z mize. Jedla je. Naglo, kakor bi se bala, da ji kdo ne izmakne mesa. Zapeljiva slast, slane sline in ugodje telesnega zadovoljstva so jo vse bolj osvajali. Zaželela si je tu ostati in živeti v tej mehki, udobni urejenosti nenehoma. Spila je čašo vina in misli so se zgnetle v edino željo, ohraniti si to sobo vsaj za eno samo noč.

Toda istočasno se je zopet pojavila past in točno se je zavedala: To ni soba zame! Spregledala je nakane, videla je moža, ki ji ponuja denar, toda vzlic temu se je čudno nasmehnila. Ta slika, ki ji je sprva zoprna in sramotna, se že gubi v željah, zasidrati se

in živeti. Nič več skrbi za kruh in delo. Nič nejasnosti. Samo živeti, živeti, živeti in udobno živeti!

Kakor iz dalje je zaslišala gospejni glas.

— Si zadovoljna? Sprejmeš? Spodaj že dve drugi čakata!

— Dà! je dejala Ivanka naglo. Ostanem!

— Tak pojdi z menoj, da se oblečeš za goste. Sama se ne boš več poznala! se je smejala gospa. In dobro ti bo. Nikoli ti ne bo žal!

Ko je čez dolgo časa stala na hodniku pred velikim zrcalom, je vztrepetala od silne izpremembe. Mar je to Ivanka? Drobna, suha Ivanka, delavka iz tovarne za pločevinaste izdelke? Nakodrane lase, bela polt, podčrtana s potemnelimi obrvmi in pordecenimi ustnicami, tesna črna bluza z močno izrezanim ovratnikom, kratko krilce, svilene nogavice in majhni, črni solni?

— Stepli se bodo zate! je dejala gospa. Lepa si!

Omamen občutek občudovanja do same sebe jo je obšel. Šla je v svojo sobo, pogledala skozi okno in v daljavi je na polju komaj še v mraku razločila obrise hiše brez oken.

Kako je temna in samotna! Kakor velik strah, ki se je vgnezdil sredi gmajne. Črna in skrivnostna.

Spustila je zaveso, prižgala svetilko z modrim senčnikom, pripravila posteljo in se potopila v pričakovanje.

Kesno zjutraj se je prebudila. Ko je odprla oči, je zagledala modro luč na stropu in v kotu pramen belega dneva, ki je prodiral skozi spuščeno zaveso. V meglenih obrisih, ki so bili spočetka polni glasbe, petja, glasov, šepetanja in čudovitih besed, se je vrtinčil prebujajoči se razum in pekoča bolečina v glavi je vse bolj naraščala.

Počasi, počasi dojema posamezne predmete v sobi. Na mizi napol prazno steklenico nekega likerja in dva majhna kozarca, pepelnik, poln pepela in ugaslih cigaret, prevrnjen stol, svojo bluza na zofi, nogavice in en šoln sredi sobe.

Dvigne se in v glavi se ji trgajo nejasne slike, strah jo grabi in zopet omahne na blazino. Hoče se iztrgati iz vseh teh slik in zopet zaspati. Zaspati in se nič več prebuditi. Prespati vse to v pozabljenje in se zbuditi v hiši brez oken.

Pa je vse zaman. Skozi pekoče možgane se vije kakor goreča črta zavest, vedno jasnejša.

Polnoč.

Gostje iz mesta. Vino, gramofon, petje, gospa v pidžami. Goreči poljubi.

Ivanka nosi vino. Sedi med njimi. Pije. Poje.

Dà, gospod z naočniki ji poljublja vso golo roko.

Tisoč luči. Pleše ...

Gospod z naočniki ... Potem je tu v sobi sama z njim in se potaplja v opojnost njegovih besed. Poljubi gore, gore, gore. Dvignjena v slastni omami se pogreza z njegovim obrazom vred.

Zdaj pa je ... Občuti, kakor da jo je pogoltnila silna voda, da se je pogreznila v globočino in da jo je zopet reka naplavila na breg. Da zopet oživlja, da se giblje, čuti in misli.

In ko je tako ležala, vsa omotična od krvave resnice, ki je grabila po vsej razmetani sobi, od zmečkanih in pohojenih nogavic na tleh pa do njenega lastnega telesa v postelji, se ji je bolj in bolj zdelo, da leži na suhem produ velike reke. Res, da je znova oživljala, a prav v tem oživljanju je bila nevarnost, da jo utegne nov val spet potegniti v vodo, iz katere ni več rešitve.

Pobegnila je s postelje. Dušilo jo je. Stekla je k oknu in ga odprla.

Val vlažnega jutrnjega hlada jo je zajel. Čez polje je ležala gosta megla, nikjer ni bilo videti hiše brez oken. Tam nekje, v sredi te megle je stala; čutila jo je, v sebi je vedela zanjo.

Ko je odmaknila pogled od jutra, zabrisanega z meglo, se je vsa zajela v zrcalu in neznosen strah jo je zgrabil, ko je gledala ta tuji, neznani obraz pred seboj.

Kakšna strašna izprememba od včerajšnjega večera do jutra! Kodri las so popustili in so se tesno sprijeli na čelu, počrnele obrvi so zgubile barvo. Na licu so bili še tu pa tam sledovi pudra in ustnice so se potegnile v nesorazmernost, ker se je rdeča barva razmazala ... Vse to ji je kazilo obraz, da je bil spačen, grd, izmučen, pokvarjen in nenaraven. Oči pa zaspane, medle, zastrašene.

Naglo se je okrenila. Odprla je omaro in se napravila v staro obleko. omočila je brisačo in si umila obraz. Popravila si je lase, potem pa je previdno odprla vrata. Morda je bila ura šest. Tu zgoraj je bilo še vse tiho, luč na stropu je še vedno gorela, do zdaj še ni bilo nikogar iz sob, da bi jo ugasnil.

Spodaj je skozi steklena vrata gostilniške sobe opazila malega točaja, ki je še ves zaspan čistil pepelnike na mizah.

Na cesti se je potopila v meglo. Drobne kapljice so ji sedale na vroče čelo in bilo ji je dobro, ko je začutila pod nogami poljsko stezo in mokre travne bilke.

Stekla je. Misli so se razbežale, le neka težka, moreča, pripaljena ost se je ugrezala vanjo. To je občutila v vsakem živcu, pa je ni mogla izdreti, naj se je še toliko mučila. Ost je imela nazaj zavihane zobce, in bolj ko je pulila želo, bolj je trgala dušo, bolj je krvavela.

Iz megle se je hipoma dvignila hiša brez oken. Kar nenadoma je zagledala zadnjo steno, ki se je kakor široka, razpokana dlan postavila prednjo. In vodnjak in na orehu kletka z grlicama. Moj bog, ti nesrečni otroci so jo sinoči pozabili nesti v hišo.

Obe grlici sta čepeli na zgornji paličici tesno druga ob drugi. Mehki, topli puh med perjem sta razsobili okoli vratu in povsesenih glavic, da sta bili kakor dve mehki, volneni kepi. Zeblo ju je.

Po dvorišču je ležalo rumeno orehovo listje in mnogo zelenih lupin divjega kostanja, ki so ga otroci nabirali, da bi ga prodali prekupčevalcu. Andrejčevo okno je bilo zastrto in po glasu, ki je prihajal iz sobe, je spoznala Marijo.

Po prstih je stekla mimo vrat, na stopnicah si je sezula čevlje in se plazila čisto ob zidu na podstrešje.

Srce ji je nemirno utripalo — vrata v sobo pa so bila zaklenjena. Najbrže jih je zaklenila Marija, ki jo je snoči zaman čakala, in je vzela ključ s seboj.

Vsa moč je zdrknila iz nje. Zdajci se je vse sesulo vanjo, da je pocenila kakor pod težkim bremenom in sedla na prag.

V notranjosti je pričela krvaveti. Oči, obrnjene naznotraj, so žgale in so jo hotele prežgati, jo z ognjenimi žebliji pribiti na vrata. Telo je gorelo in se vilo v plamenu in ves njen notranji svet se ji je zdel iztrgan, opljuvan, pohojen, onečaščen. A kaj telo! Telo je oblika, je posoda življenja, telo se obriše in je čisto. Toda vsebina, ta živa, nikdar mirujoča pijača našega življenja! To večno vrenje in kipenje, ta večna duša, ali

karkoli je že! Površina je bila skaljena. Noč je posegla vanjo s svojim nečistim, umazanim gobcem pohote in je lokala.

Da bi bilo vse to čisto preprosto, kakor je preprosto delo v tovarni! Pa bi dejala: ti moj bog, greš, prilika se ti nudi, milijon žensk se s tem preživlja, milijon mož se napaja ob teh cenenih avtomatih ljubezni, vse je tako preprosto, nihče te ne vpraša, kako si zašla na to „spolzko pot življenja“, nihče ne vrta v tvojo prošlost, ne zmeni se zanjo, kvečemu kak sentimentalen poet, ki na koncu koncev prav tako greši nad teboj kakor milijon drugih. Preprosta reč, za premnoge samo ščepec cenene romantike in nič več in nič manj.

Seveda, toda za Ivanko je bil to hudič, ki se je z vsemi kremplji zapičil vanjo in je ne spusti.

Skozi vrtinec te bolesti se sveti ena sama živa slika tega, kar je preživela: nekdo ji dokazuje ljubezen in govori, govori, da bi skoprnela ob vseh teh lepih besedah, da jo zamami in da se vsa opita od slasti potaplja, a zjutraj ji ostane podoba bankovca na mizi.

Zavest, da je vse to zlagano, da je bila ljubezen te noči samo na jeziku, da je gospod z naočniki vedel, da govori vlačugi, zavest, da je bila zanj le vlačuga in da bi ti naočniki pogledali stran, če bi jo srečali na cesti, potem zavest, da so si jo vsi ti napiti gospodje ponoči podajali z naročja v naročje, ker so vedeli, da spada to v njeno službo, da so jo vso noč ponujali gostom kakor vino in pogačo in da so imeli vsi ti nočni gostje plačano pravico, poljubovati jo in tipati!

Bolestno se krči vase in ne more pa ne more zbrati toliko moči, da bi se vsaj za trenotek otresla vseh teh morečih očitkov vesti, obžalovanja, studa, jeze in sovraštva do same sebe. Joče — ihti. Grize ustnice in lomi prste. Boli jo samota. Boli jo hlad, ki tišči skozi opeko, zaželi si človeka, dobrega človeka, da bi se naslonila nanj in da bi na ves glas zajokala.

In ne vidi, da stoji Tomazin na pragu svoje čumnate, da prihaja k nji, da se sklanja čeznjo in jo dviga k sebi. Čuti le človeške roke, ki so se usmiljeno oklenile njenega telesa, in sliši šepet, ki jo greje, čuje besede, ki so kakor tolažba, ter se nemočna in smrtno ranjena nasloni nanj, ki jo vodi k sebi.

Mila toplota njegove sobe, tihota in nenaravni, globoki glas starca jo medli, pada v nekakšno polspanje, kjer pozablja vse muke, hoče se ji utoniti v prostor, kjer ni ne misli ne čuvstev, kjer je samo še utrip enega samega živca, ki ji daje edino zavest, da še živi. Krčevito se oklepa njegovih besed, miži in ne vidi ničesar, in ko jo njegove

roke spuste na posteljo, obrne obraz v blazino in se prepusti čudovitemu občutku: tu stoji nekdo poleg mene in bdi nad menoj! Tu bom zaspala in umrla. In ko sliši skozi to polzavest božjo besedo, mistične zvoke molitve in čudovito ubranost neskončnega miru, se ji odpira pot k bogu in v blazino šepeče:

— Bog je usmiljen, bog je neskončno usmiljen ...

— In neskončno dober! je govoril zamolklo starec ter gledal v strop. Kdor se k njemu povrne, mu bo odpuščeno, pa če je grešil in ubijal. Kdor pa v temi tava in ne vidi rok, ki se mu v spravo ponujajo, bo zavržen in pogubljen!

V daljavi je tulila tovarniška sirena. Daleč nekje je bila stolpna ura.

— Glej, jaz pa sem s teboj usmiljen! Vse vem in odpuščam ti vso dolgo noč, ki si jo v grehu preležala. Govoril sem z bogom, vso noč sva govorila in molil sem zate in te njemu priporočil. In po meni ti bo odpuščeno. On je v nebesih, jaz pa sem na zemlji. Duša tvoja je bogova, telo pa je moje!

Položil ji je roko na glavo, pobožal njen vrat in uprl ves svoj bogovski pogled v to žensko, ki je trepetala po vsem telesu. Njegov obraz, ki je bil še pravkar zamaknjen v strop, se je premenil, skozi medlino starih zenic je udaril blesk, njegovi suhi prsti z velikimi orumenelimi nohti so dobivali podobo silnih krempljev velike ujede, voščena, nagubana koža na njegovem vratu se je nekako oživljala, postala je prava nakaza kakor vrat beloglavega jastreba, ki je zavohal mrhovino.

— Moli, Magdalena Spokornica! je šepetal počasi in s čudnim naglasom. Molitev je ogenj, ki žge in očisti vse grehe tega sveta.

Ivanka leži z obrazom v blazini in nič več ne čuti teže zemeljskega telesa. Hladne starčeve roke jo dvigajo v zrak in na vso moč si prizadeva spoznati, odgrniti tajinstveno meglo, ki se vse bolj spušča med razum in čuvstvo silne sproščenosti, ki ji odvzema bolečino in ki jo vso pretvarja v bitje brez telesa in lastne volje. Starec ji ni več Tomazin, ta hiša ni več hiša brez oken, mehka svetloba je kakor veliko solnce, pod katerim leži. V prividih se ji vse izpreminja v nenaravne podobe nečesa lepega, lepšega, kakor je zemlja in ljudje na njej.

Magdalena Spokornica ... Slika prelepe ženske, ležeče pred votlino, razpuščeni gosti, lepi lasje, ogromno v usnje vezano sveto pismo, naslonjeno na belo človeško lobanjo. Lesen križ, divje skale, spodaj pod votlino prelepa pokrajina, vsa ožarjena od nebeškega solnca, visoki zeleni topoli, potok z ribami, rajske ptice, v ozadju morje z belimi jadrji, od obzorja do obzorja mavrica in na nebu velik, čudovito bel oblak kakor sam božji prestol.

— Nič ni hujšega, nego tavati v temi in iskati temo, izogibati se solncu in nebeški luči. Moji prsti so prsti očiščevanja in pokore. Kakršen greh, takšna pokora, in nihče ne more neočiščen stopiti pod žarek njegove milosti ...

Zdajci je res posijal v sobo trak jesenskega solnca, oplazil njeno glavo in se spustil na strop, obvisel tam in počasi, počasi rasel na steno, se prelomil in se plazil na posteljo.

Tomazinova roka je segla po njenem čelu, se pogreznila v njene lase in s sunkovito kretnjo okrenila obraz z blazine.

Imela je zaprte oči, ves njen obraz je bil negiben. Komaj viden smehljaj se je izpremenil v zagonetko, v neko neskončno dobro, sladko izmučenost, le šepetajoče ustnice so bile edina vidna priča njenega resničnega življenja.

Zvok njegovih votlih besed jo je odmikal zemlji in videla je v sebi, kako se odpira oni beli oblak pod votlino. Njene majcene grudi so komaj živele.

Tomazin je plamtel in ves drgetajoč sklanjal vse niže svoj obraz. In v tem obrazu ni bilo zdaj skoraj čisto nič več človeškega. Koža mu je nabrekla, vošččenina njenega bleska je morala zdaj zdaj razpokati, oči so bile uprte vanjo kakor oči potuljenega risa, ki je pred njimi v silnem strahu pocenila ptica in pozabila zleteti, na ustnicah so se mu nanizali drobni slinasti mehurčki in ko je solnce zajelo vso steno, je nenadoma stegnil roko, skrčil prste, bolešno zarenčal in z eno samo silovito kretnjo pretrgal obleko od vratu do nog.

Tedaj pa je zdrknil na kolena in v nemoči svojega sprhnelega mesa je le bolščal v to razgaljeno živo mladost. Pokril jo je z odejo in se ves tegoben naslonil na zid.

*

Tik pred zimo so se odpovedi delavstvu vedno bolj množile. Globus je skrčil obrat na tretjino, Blisk ne obratuje več, tovarna za klej je odpustila znova petdeset delavcev. V predmestne ulice je vedno bolj lezel glad. Delavci stoje na cestah in mrko gledajo predse. To je hudič, brez dela! Sam nase si jezen, kaj boš doma čepel, ko ti žena tarna, ki nima ničesar deti v lonec, mar boš poslušal vekanje otrok, ki silijo v matere, in gledal, kako vsi tvoji venejo v žalostne, mršave okostnjake? Nekdo je oni dan pobesnel in razbil v trgovini izložbeno okno, ker mu niso hoteli dati ničesar več na upanje, drugi stiska pesti in grozi v nemem obupu vsem tem sivim stenam, za katerimi je pustil pol življenja, tretji je zaprt vase, tuhta in tareta ga prikrit srd in onemogla jeza, ko pohaja po cestah. Otroci se pode pod divjimi kostanji, klatijo sadež in lomijo veje. Kakor izgubljene ovce se vrte po teh zapuščenih gmajnah in nič ne dobrega ne lepega jih več ne vabi domov.

In iz drugih krajev vro v mesto. Več in več jih je. Cela vojska, vojska obupa, glada, bataljoni umirajočih, ki kolnejo, ker jih tare pomanjkanje, nevolja, srd in sovraštvo.

Andrejec ima srečo. Hej, to je vražja sreča, imeti zdaj zaslužek, imeti zavest, da dobiš ob koncu tedna nekaj drobiža, božanska zavest, če veš, da ne boš lačen in da te čaka zvečer, če že ne topla soba, vsaj kakršenkoli brlog z ležiščem, da se zlekneš nanj in zaspiš pod streho in da se potem zbudiš, zajtrku ješ, se umi ješ, oblečeš in greš spet na delo!

Marija je njegova. Strnila sta vse svoje imetje v skupen sklad in tako je njuno življenje steklo skozi ves ta plamteči ogenj ljubezni v hudičevo resnično okrutnost teh žalostnih dni, ki se jim nista mogla nič več izogniti.

Ko se odpravlja zjutraj Andrejec na delo, je Marija že onkraj pri otrocih, da jim skuha prežganko, obleče najmlajšo, potem pa Rezika že sama opravi, ter nese nato zajtrk Andrejcu in sebi.

— Ti, moj mož! se mu smeji Marija čez mizo. Kako ti gospodinim?

Andrejec jo ljubi. Vsak njen gib mu je ljub, saj zna iz vsega tega siromaštva pričarati sto ugodnosti in je ves čas živi vrelec dobre volje. Včasih misli na zakon. Ljudje govore, da živita divje. Morda ji je to težko?

— Poroka, zakon? Kdo bi mislil na to, se smeji Marija. Kaj ni dovolj, da se ljubiva? Mar se morava res do smrti obesiti drug na drugega?

— Blagoslov in vse tiste ceremonije so mi deseta briga, de Andrejec. Maram za papir, kjer je črno na belem, da si moja žena in jaz tvoj mož! Morda za slučaj otrok — — —

— Ej, dragi moj, preveč gledam v svet, da bi rodila otroke v negotovost, pravi Marija. Da bi stradali z menoj vred? Preveč bi ga ljubila, da bi prenašala njegovo trpljenje. Naj nam dajo dela in kruha, naj nam naredo življenje človeku primerno, pa bom rodila z veseljem in nobena žrtev za otroka mi ne bo prevelika.

Andrejec se je sklonil nad prežganko in se zamislil. Za njegovim čelom je ležala neka odločna skrivnost, ki ga je v zadnjih dneh navdajala s skrbjo, da je bil nemiren. Včasih je ponoči vstal, odprl okno in prisluhnil v noč. Pričakoval je nekoga.

Marija je res videla ob oknu obrise moža in opazila, da mu je Andrejec izročil zavoj, ki ga je bil vzel izpod postelje.

— Nič nepoštenega ne delam, ji je takrat dejal Andrejec. Ali mi verjameš?

— Verujem v najino ljubezen! mu je dejala. Nič ne vem, ničesar nočem vedeti, če mi sam ne moreš povedati.

— Morda bi bila razočarana? jo je vprašal Andrejec.

— Dà, le za dejanje, ki bi hotelo po tvoji lastni krivdi zdrobiti najino ljubezen.

— Potem, duša draga, bodi brez skrbi!

Ko je bila sama, jo je zajel neprijeten nemir in kadar je pospravljala sobo, jo je tisti črni zaboj pod posteljo, zaklenjen z dvema ključavnicama, vedno navdajal s skrbjo. Ni jo gnala radovednost, ni ga poskušala odpreti, ve in pozna Andrejca, da je zaprt vase in molčeč. Ali ta zaboj je bil v neposredni zvezi z neznancem, ki je prišel tisto noč pod okno. Vse to tajinstveno prisluškovanje, prihajanje, šepetanje je lezlo vanjo in ni se mogla otresti misli, da tiči za vsem tem nekaj hudo neprijetnega. Pa si je vsakokrat pregnala to zlo misel.

— Naj bo karkoli, samo da ni ničesar, kar bi uničilo najino ljubezen!

Vsak dan so pričakovali Poldo iz bolnišnice. Toliko je že okrevala, da je vstala iz postelje, in Mariji bo odvzeto s tem težko breme skrbi. Mučila se je z otroki, kolikor je le mogla, na vse mogoče načine je skušala olajšati Ivanki njeno hudo usodo, sama zase pa se je pehala po mestu za zaslužkom.

Čutila se je nekako ponižano, da je zdaj Andrejcu prav za prav v breme in četudi ga je na vso moč ljubila in mu je bila kakor žena, se ji je vendarle zdelo, da je odvisna od njegove volje, da ji je nekako življenje okrnjeno in potegnjeno s črte, za katero ni nič več razvoja.

Trudila se je, zaslužiti karkoli. Najti tudi zase vir dohodkov in stati na lastnih nogah v vrtincu vsega dobrega in hudega.

Vsako jutro je hitela v mesto. Na borzo dela, v posredovalnico, po hišah. Ni obupala in silna vztrajnost je bila v nji. Ni se hotela vdati.

To jutro je bila cesta, ki vodi v mesto, nenavadno živahna. Delavci so se zbirali v gručah, pohajkovali so nemirno sem in tja, nekateri so na skrivnem prebirali majhne bele letake, ki so jih važno vlačili iz žepov, mahali s pestmi, vzklikali, žene so s plašnimi obrazi stale na pragih, nekatere so se spustile za možmi v gruče in napeto prisluškovale pogovorom.

Pred tovarno so stale vojaške straže in nikogar niso pustile blizu.

Naval delavcev je bil vedno hujši, nekateri so se posmehovali vojakom, otročad pa je z bistro radovednostjo ogledovala to nenavadno sliko od blizu. Jeklene čelade in nasajeni bajoneti so mrko podčrtavali to bojno razpoloženje predmestja.

Marija se je prerila do bližnje gruče, ki se je sklanjala nad bel listič.

— Dà, dà, to je edini odgovor vsem odpovedim, so se navduševali nekateri. Splošna stavka! Poginemo vsi ali pa nihče!

Na lističu je bil natisnjen poziv vsemu delavstvu, naj stopi v splošno stavko in naj se z vsemi sredstvi bori za svoje brezposelne tovariše.

Ti lističi so se v rednih presledkih pojavljali že vso jesen, zdaj v tej tovarni, zdaj na cesti pa v gostilni ter so nemalo razdražili delavstvo. Na vseh teh pozivih ni bilo nobenega podpisa dovoljenih delavskih organizacij. Jasno je bilo, da jih nekdo tajno razpečava, toda naj so ugibali tako ali tako, uganiti niso mogli.

Beseda je padla. Splošna stavka! Beseda se je širila kakor naraščajoča reka med vse te brezposelne, ki so se je oklenili kakor rešilne bilke.

— Zakaj bi nekdo delal in jedel — drugi pa pohajkoval in stradal!

Nemir je razgibal delavske naselbine, lezel v vse delavske domove in težko jih je bilo krotiti. Čez noč so nastali na tovarniških zidovih napisi: „Dela in kruha za vse!“ Drugo noč so neznanci razbili okna Globusa, govorilo se je celó, da je bil ogenj v tovarni za pločevinaste izdelke od le-teh podtaknjen, v neki temni noči so razdrli industrijski tir v tovarni za klej. Neka skrivna, tajinstvena roka je posegla v vse te gladne ljudi ter jim razpihal obup in srd. Pričelo je tleti in vsak čas bo planil ogenj in nebo bo zažarelo od krikov.

Nekatere žene so se plazile za možmi, se jih oprijemale za rokave in jih prosile:

— Bodi pameten, pojdi domov. Kaj pa bom brez tebe, če te ustrelje?

— To je čisto vseeno, so odgovarjali možje, bo vsaj vsega hitro konec!

Toda mnogi so šli domov. Polegli so na slamnjače, strmeli v strop in čakali. Kaj? Vrag vedi! Kaj hujšega, kakor je stradanje, se ne more zgoditi!

Bali so se nemirov. Prav v tej tovarni so danes odpustili mnogo delavcev. Postavili so vojaške straže. Toda vsa prizadevanja, da bi izsledili razpečevalce vznemirjujočih letakov, so bila zaman.

Tisto dopoldne je izdalo Združenje industrijcev ogromno množino modrih letakov, v katerih opravičujejo odpovedi zbog splošnega nazadovanja naročil, obljublajo podporo brezposelnim — in razpisujejo nagrado tistemu, ki preda oblastvom razpečevalce puntarskih oglasov. Vse predmestne ulice so bile nastlane s temi listki. Otroci so jih grabili na kupe, delali čolničke in jih spuščali po kanalu.

Marija ni šla v mesto. Vrnila se je čez travnik in vsi ti listki so ji obračali misli k Andrejcu in k neznancu, ki je prihajal ponoči pod okno.

Peklo jo je, da ji Andrejec ne zaupa vsega, težak sum jo je zajel in če je pomislila na zaboj pod posteljo, ki je bil vedno zaklenjen, se ni mogla iznebiti očitka:

— Noče mi povedati vsega! Nekaj skriva pred menoj.

Njive so bile prazne in opustošene. Ob vodi so se pasle krave, pastir je čepel na bregu in s trnkom lovil ribe. V borovem gozdiču daleč spredaj je v presledkih ropotala strojnica in posamezni streli pušk pešakov, ki so se ondi vadili. Baterija lahkega topništva je v diru jezdila na vežbališče. V zraku je nizko krožilo letalo, se hipoma z bobnečim ropotom pognalo v višave in izginilo nekje nad mestom.

Nevidni prsti zle slutnje so ji stisnili srce in iz prvega užaljenega ponosa ženske sebičnosti se je zopet trgala vsa Marija in si mirno, brez hlastnih misli dejala:

— Če ima skrivnost v sebi, je gotovo takšna, da mi jo ne more in ne sme zaupati. Tedaj nimam nobene pravice segati v ta njegov, čisto njegov svet. Zvezana sem z njim z ljubeznijo, ne z njegovo skrivnostjo.

Natrgala je ob vodi nekaj vejic karminastordečih kačjih jagod, da jih bo dela v kozarec, in že je bila v dnevnih skrbih. Kako bo Polda zmagovala, ko se bo vsak čas vrnila, kaj je z Ivanko

— Moj bog, saj res, kaj vendar počne to nesrečno dekle? Njena mlačnost, neodločnost in ves ta njen večni obup, kako je to težko s to punco! Hotela se je že vrniti v mesto, da bi vsaj zanjo našla primeren zaslužek, pa jo je zagledala Rezika, ki je ob reki lomila suhe veje z dreves.

— Marija, Marija, teci semkaj! Ivanka je šla v službo! ji je klicala zdaleč. Na mizi je pustila pismo zate.

— Kam? se je čudila Marija. Tako hitro?

— Komaj si ti odšla, je prišla neka velika, lepa gospa in me prosila, naj pokličem Tomazina na dvorišče. Govorila sta in šepetala, potem je šla gospa z njim na podstrešje in čez čas se je vrnila z Ivanko in jo je odpeljala. Adijo, otroci, je rekla Ivanka, in pozdravite mi Marijo! Tomazin nam je dejal, da bo zdaj Ivanka sobarica pri »Sraki« in da se ji bo dobro godilo.

Marija se je zgrozila. Poznala je „Srako“, bila je znana z dekleti, ki so tamkaj služile. Bolestno je pogledala v brezupno pročelje te razpokane bajte in vsa jeza se je v nji strnila na Tomazina.

— To je njegovo delo! si je mislila z gotovostjo. Bog ve, kako je omrežil in zaslepil to dekle, da jo je vrgel v kremplje tisti brezvestni ženski?

Hitela je domov, stekla po stopnicah na podstrešje in bušila k Tomazinu kakor živa jeza.

Tomazin je čepel nad odprtim kovčegom. Naglo je zaloputnil pokrov, se pobral s tal in sédel nanj.

— Kaj je z Ivanko? je planila vanj Marija. Starec je gledal v tla, da bi si vzel mir za premislek, nato pa je dejal mirno in blago:

— Nisem njen oče in ne odgovarjam zanjo. Šla je k »Sraki« za sobarico in bog bodi zahvaljen, da je našla kruh in streho! Čemu se razburjaš?

— Mar ne veste, kako je tam z dekleti?

— Nič ne vem! je zagodel Tomazin. Krepostno dekle, kakor je Ivanka, se v vseh prilikah izogne skušnjavam. Bog je dober in jo bo čuval. Dal sem ji svoj blagoslov!

— Vi in vaš blagoslov! se je raztogotila Marija. To je vaše maslo in vaši pohlepni prsti so tu kupčevali! Vi ste s svojim nesrečnim laži-bogom preslepili to revše in vaš greh je neodpustljiv. Dali bi ji rajši nekaj svojih prihrankov, če ste ji hoteli pomagati — pa ne pošiljati jo v javno hišo!

Tomazin je počasi dvignil glavo, pogledal v strop in ni spremenil glasu:

— Odpuščam ti, ker ne veš, kaj govoriš. Ti pa pojdi k Andrejcu, ki si mu postala priležnica, in ne vtikaj se v stvari, ki sva jih z bogom sklenila! In če ti ni prav, se pri priči poberi iz te hiše, kjer jaz zapovedujem, zakaj rečem ti, tudi tebi hočem dobro! Pojdi proč od Andrejca, ker on bo tvoja nesreča! In vedi, da z božjo pomočjo vse vidim in vse vem. Zdaj pa me pusti v miru, da bom zate molil.

Marija je gorela od srda. Hotela mu je zakričati v obraz hudo besedo, pa jo je pretnja z Andrejcem preveč prevzela in je pobegnila v sobo nasproti. Dà, na mizi je našla Ivankino pismo. Bel listek, kar tako na mizo položen: Draga Marija, je pisala Ivanka, zdaj grem v dobro službo in se ti zahvaljujem za vse dobro. Stari Tomazin je dober in sem mu hvaležna. Zbogom.

Zmečkala je listek, kajti to so bile starčeve besede, ki jih je on sam narekoval; sedla je k oknu in je bila žalostna.

*

Na večer se je vrnila Polda. Bila je še revna, slaba, blede, zelo šibka, obraz pa ji je bil vendarle nekako zaljši. Mogoče je bela, prosojna koža zakrila gube in pege ter ji je mir, red in počitek teh tednov vrnil senčico njene mladosti.

Topel jesenski jug je razgibal tišino okoli hiše. Ovelo listje na dvorišču se je vrtinčilo, šumelo po zraku in se zaletavalo v okno. Odtrgan žleb je škrobotal ob zidu, vrata so ječala, v kuhinji pa je bilo prijetno toplo. Polda je bila prinesla s seboj raznih dobrih reči; nekoliko mesa, kruha, sladkega peciva, žgane kave in celó nekaj drobiža.

Otroci so sedeli okoli nje, ona pa je držala najmlajšo v naročju in je bila vsa zasanjana, ko jih je takole gledala.

Marija je pripravljala večerjo.

— Danes, otroci, se bomo po gosposko najedli, se je smehljala mati. In bomo veseli! Pazi Marija, da se ti ne prežge!

— Moj bog, kako ste zrasli, je govorila. Ti, France, si že kar za hlapca, pa zagorel kako! Tine, tudi ti si se potegnil; če pa tebe gledam, Rezika, se mi zdi, kakor bi sebe videla, ko sem bila tolikšna. Mala ji je zaspala v naročju.

— Tebi, Marija, pa sem neskončno hvaležna, ker si jih varovala.

— Ah, kaj bi, je dejala Marija.

— Ne, ne, ti si jim bila dobra varuška. Nikdar ne bom pozabila.

Z nočjo se je veter še bolj razpihal. Sunkovito se je zaganjal v oreh, da so veje udarjale druga ob drugo, s strehe so rožljali prepereli kosci opeke, okno se je stresalo in po ravnici je tulilo kakor tolpa volkov.

— To bo jutri kostanja na tleh, je dejal Franc. Na vse zgodaj bova šla v hosto, Tine!

— Tak ti pa zdaj z Andrejcem živiš? je vprašala Polda Marijo. Dober fant je, ali se bosta kmalu vzela?

— Morda, se je smehljala Marija.

Polda ji je hotela nagajivo požugati in dodati še kaj k vprašanju, pa si je zaradi otrok premislila.

— Tudi Andrejec bo vesel, ker si se vrnila, je rekla Marija, da se izogne njeni radovednosti.

— Moj bog, tudi on si je pritrgoval od ust, da si bila ti lahko v pomoč otrokom, je vzdihnila Polda hvaležno.

— Saj smo ljudje in v nesreči moramo biti še bolj dobri drug z drugim, je dejala Marija.

— To ni tako, jo je zavrnila Polda. Vidiš, Tomazin bi lahko, pa ni!

— Saj — — — je vzkliknil Franc, pa je tisti trenotek obmolčal, prebledel in se ozrl v okno. Postal je nemiren, mencial je na svojem prostoru, potem pa se je izgubil iz kuhinje, da niti opazili niso kdaj.

Počasi se je plazil ob zidu do drvarnice. Nič ga ni bilo strah. Vajen vseh možnih potepov, sam nase navezan, je postal srčen in se ni bal ne noči ne tulečega vetra. Ob grmadi dračja in suhih vej, ki jih je navlekel iz hoste, je postal in zašepetal:

— Stric, ali ste tu?

— Pssst! se je oglasil starec tik njega. Semkaj, prav k meni se stisni! Tomazin je sedel na debeli tnali.

— Te je kdo videl? ga je vprašal šepeta je.

— Nihče! je dejal Franc.

— Kaj si izvedel? Si pazil, kakor sem naročil? je silil vanj Tomazin.

— Pa boste mož-beseda, če vam povem? je nezaupno vprašal Franc.

— Zaradi stanovanja? Vse leto vam ne bo treba plačati vinarja. Ti pa dobiš, kakor sva se dogovorila. Kučmo, suknjič in čevlje. Prave visoke škornje. Pri bogu se ti zakolnem!

— Včeraj zvečer je prišel tisti mož semkaj preko brvi in oprezal okoli hiše. Čakal sem zgoraj na podstrešju, izdrl sem opeko in sem ga videl. Za obraz ne vem, ker je bila tema. Potrkal je na Andrejčevo okno, tako kakor potrka žolna na deblo. Andrejec mu je izročil velik zavoj skozi okno, oni neznanec pa je samo zašepetal — sreda — in odšel v smeri proti tovarni za klej.

— Kaj misliš, da je bilo v tistem zavoju? je silil vanj Tomazin. Je bil težak?

— Ne vem, morda so bile knjige.

— Sreda je rekel, praviš? To je danes!

— Ne vem, kaj je mislil s tem? Stric, kaj si pa vi mislite?

— Jaz. Da se godi tukaj nekaj zločinskega in da je Andrejec velik lopov. To ti povem. To si pa lahko misliš, da bi te Andrejec ubil, samo če bi vedel, da poznaš ti njegovo skrivnost! Pazi se!

— Andrejec ni hudoben. Kako je nam pomagal!

— Saj! Taki ljudje se vedno kažejo nedolžne in dobre. Ti samo pazi! Kar sem ti obljubil, dobiš gotovo.

— Ampak vi se lahko hudo motite o Andrejcu, je dejal Franc.

— Vidiš ga tepca, tak hočeš za vsako ceno, da ti Andrejec prereže vrat? Jaz sem star — poznam take ptiče! Pojdi spat, jaz pa grem na četrt vina. Ampak molči ko grob!

Tomazin je šel na stezo. Veter se je zaganjal vanj, on pa se je nekajkrat ozrl okoli sebe, pospešil korak in se s palico uprl proti viharju.

*

Ura teče proti polnoči. Andrejec in Marija ležita v postelji. Burja trese okno in vrata cvilijo. Marija ne spi. Prižeta k njemu mu šepeče:

— Andrejec, vsa se bojim zate ...

— Mar imaš zle slutnje? vpraša zaskrbljen Andrejec. Čemu?

— Ne vem. Moj bog, jaz te tako ljubim!

Ves ognjen od njene ljubezni jo tolaži s poljubi.

Zunaj divja vihar. Stoče, tuli in naskakuje hišo brez oken, da se maje v svojih šibkih temeljih.

Velika suha veja z oreha se je raztreščila na tleh.

Marija spi.

Andrejec je vstal in stoji sredi sobe. Previdno se sklanja, odpira zaboj in gleda v okno. Napeto prisluškuje.

Tedajci začuje odzunaj obupen krik, zalet teles drug v drugega, močan brlizg piščali in preden se Andrejec prav zave, so vrata vdrta in močna električna luč ga obsveti. Dva revolverja mu planeta pred obraz in strog mrzel glas:

— Roke kvišku!

Ko se Marija spne na postelji, vidi, kako dva moža oklepata roke Andrejcu.

Na hodniku stoji preplašena Polda, Franca je popadla vest in ves trepeče pod odejo.

In skozi vihar in temo so ju odgnali. Andrejca in Marijo.

Ko so ju na cesti ločili, je videla, da je ondi uklenjen neznanec. Andrejec je dvignil glavo in ji zaklical:

— Marija, zbogom! Ljubim te. Ti si nedolžna.

Tomazin je sedel pri »Sraki« in napeto opazoval kvartače pri sosednji mizi. Pred seboj je imel četrtinko vina in nikamor se mu ni mudilo.

Sredi noči se je vračal Tomazin po travniški stezi. Nabral se ga je malce v topli sobi pri »Sraki«, nerodno se je opiral ob palico in se zaganjal v veter, ki je na vso moč rohnel in zavijal preko zapuščene gmajne. Pa ni slišal ne bučanja silne sape ne čutil mraza. Le prijetna, vrtoglava samozavest ga je grabila in zaželel si je, da bi bil čimprej v svojem kraljestvu.

To noč ga je vsega zajela omamna slast neomajnega gospodarja hiše brez oken, v kateri mu je dano vladati, ukazovati, milost deliti ter uživati ponižnost in vdanost svojega

ljudstva. Kaj za to, če je to kraljestvo le hiša brez oken, kaj za to, če je njegovo ljudstvo le Polda s svojimi otroki!

Zdaj ni več Andrejca. Odžagal je to divjo vejo, ki se je hotela razrasti v vse tajne njegovega vladanja, odrešil se je Marije, ki je obračala pogled v stvari, ki morajo ostati temne in samo zanj.

Bolj ko se je bližal domu, bolj je ponehaval vihar. Noč se je zgostila, vlažen dah toplega juga se je spuščal na zemljo.

Če bo popustila sapa, bo dež! je dognal starec in obračal nos po vetru. Nemarno tišči navzdol.

Ko je šel mimo Andrejčevega okna, ga je močno zazebló in kar zaletel se je v vežo. Tu pa je bila še luč, Polda je še bdela.

— Moj bog, ali veste, Tomazin, kaj se je zgodilo? ga je vprašala še vedno vsa zastrašena. Andrejca in Marijo so odgnali.

Tomazin ni dvignil glave. Mrko je gledal predse in dejal:

— Vse je v božjih rokah, Polda. Nič dobrega nisem pričakoval od Andrejca, pa tudi od Marije ne, odkar se je pohujševala z njim.

Vzpel se je na stopnice in počasi, počasi tipal skozi temo. Zgoraj v sobi ga je nenadno neprijetno stresel mraz in opotekel se je na stol.

Polda pa je sedla k mizi in je bila žalostna. Onkraj veže je prazno gnezdo. Neka silna, kruta roka je zagrabila vanje in zdaj je tamkaj vse tiho in črno. France pa drgeče pod odejo, se premetava, ne more zaspati. Čudna boleost ga grabi, stiska ga okoli prs in naj še tako stiska oči, zaspati ne more in ne more.

Ko so ju odpeljali, je stal z materjo v veži. Neprestano vidi Andrejčev obraz in naj se tudi z odejo pokrije čez glavo, zadaj za trepalnicami oživi njegova podoba in potem mu je, kakor da ga nekdo stiska za vrat. Vrže odejo s sebe in kamorkoli se ozira po kuhinji, povsod se vžiga njegovo obličje. Vrže se na hrbet in zastrmi v strop, pa se mu tudi tamkaj pokaže slika: najprej nejasne sence, ki se zgostijo v oči, nos, usta — da, s stropa zre nanj Andrejec in če zamiži, je še stokrat hujše. Zdi se mu, da je v tem pogledu grožnja, vse tiste Tomazinove pretnje postajajo resnične; zastoče, že čuti nož na vratu, čuti kri, ki mu polzi po koži. Ko se za hip umiri, mu leže na srce ogromna klada, ki tlači, duši, in ne more si pomagati.

V njem se poraja zavest krivde. Misel, da je on sam ves v vrtincu vsega tistega, kar se je zgodilo, ga naskakuje: neznani mož, električna svetilka, vklenjene roke, praznina onkraj v sobi. Zdajci ve, da je prav za prav le on sprožil vse to grdo in da ima Andrejec vso pravico planiti semkaj in mu zadrgniti vrat.

— Zaradi nekakšnih letakov, ki jih je razpečaval med delavci? Torej ni ne tat ne razbojnik — ni nikogar ne oropal ne umoril! Tomazin pa mu ga je slikal hudobnega kakor živega hudiča.

Zanj so bili vsi ti letaki nedolžni ter nejasni kakor španska vas. Dejanje, ki ga ni niti razumel niti se trudil razumeti ga. Zanj so bili le prav navaden papir, zaradi katerega ga ni mogel ter ga ni smel imenovati razbojnika in ničvredneža.

Videl je mater, sedečo pri mizi, pa se je vzel na komolec in jo vprašal:

— Čemu so ga odgnali, mati?

Polda se je prestrašila nenadejanega glasu sredi noči, ki je raztresnil tišino, ozrla se je v sina, ki se ji je zdel silno spremenjen, ter mu je rekla:

— Tiskal je listke za delavce, da bi pričeli stavkati.

— Stavkati?

— Zaradi tistih, ki so brez dela, menda, kaj jaz vem. Ne moreš spati? France je padel nazaj na blazino, zastokal in zašepetal:

— Takoj bom zaspal ... Potem Andrejec ni ubijal? je še vprašal nekako z očitkom in zijal topo v strop.

— Moj bog, France, ali si nor? Kdo ti je pa to natvezel? se je zgrozila Polda.

— Tomazin! je dejal France nemarno in se v istem hipu sesul v silen jok. Ni se ga mogel ubraniti. Ves čas se je premagoval, zdajci pa ga je zajela ihta in nič več ni vedel, kaj se godi z njim.

Hlupal je, govoril čudne stvari, ki jih Polda sprva ni mogla razumeti, pa se je vsedla na njegovo ležišče in ga skušala pomiriti.

— Kaj pa te je vendar obšlo? Saj ne bo nič hudega, kmalu se bosta vrnila.

A fant se je sunkoma zravnal v postelji, njegov obraz je dobil mrke izžgane črte silnega srda, zamahnil je s pestjo v strop in zagrčal skozi stisnjene ustnice:

— Čakaj, hudič stari!

Potem se je naslonil na mater in se ji razodel. Ko je končal, se mu je umiril pogled, nagnil je glavo in spanec ga je zajel.

Polda pa se je vsa presunjena opotekla nazaj k mizi. To odkritje reže, strašno reže v srce. Usoda onih dveh se je zdaj spela kakor železen obroč okoli dobrega v njej in bridka, nad vse bridka slutnja nekakšne nevedoma zagrešene krivde je legala vanjo, ko sta se tako, na ta žalosten način, križali usodi. Neka tretja, nepoklicana, roka, je postavila kretnice v napačno smer. Tu je France, njen lastni sin, ki je hotel materi dobro, zgoraj je starec, ki jo drži s svojimi kremplji pripeto na preperel zid te bajte, tamkaj v temnici pa sta on in ona, ki naj plačata Francetu škornje in kamižolo ... Dva človeka, ki sta se ves čas žrtvovala za njene otroke in zanjo.

Moj bog, kaj so zanjo vsi ti potiskani lističi. Ni se poglobljala v skrivnost tega papirja, v njej se je vse krivilo le od tega, da je njen France odvrnil zavoro tega hudega, in kadarkoli pogleda v vezna vrata, se ji zdi, da se ji smehlja Marija, kakor bi ji hotela reči: Kaj smo vam pa storili, ljudje božji, da pošiljate biriče nad nas?

Vsa trudna in na smrt zagrenjena je upihnila luč in legla k Anici. Zgoraj nad njo pa je čula drsajoče starčeve stopinje.

— Si ju spravil v nesrečo, prekletnik! mu je zagrozila skozi strop.

Veter je potihnil. Narahlo je pričelo šumeti po odpadlem listju in droban dež je žvenkljal po šipi ...

*

Jutro je bilo temačno in mrko. Dež, ki je pričel rostiti ponoči, je ponehal, žalostna tišina se je poveznila nad gmajno, oblaki so se pričeli grmaditi v silne kope, ki so se pozneje čez vse nebo izlili v temne, črne sklade megle. Nobena ptica ni zapela. Tišina tolikšna, da bi se človek naslonil nanjo in umrl. Zdaj pa zdaj je padel z drevesa list, se sukljal po zraku in se položil na tla kakor onemogla ptičica. Dim iz fabriških kaminov se je razprostrl nizko nad hiše in bilo je, kakor da so nevidni ribiči zgoraj za oblaki vrgli na mesto ogromne ribiške mreže. Trgale so se ob strehah hiš in razvlečene vrvi so mahadrle v ulice.

Potem se je sredi jutra nenadno ulil dež. Močan, silen dež. Vsa krivoljasta črta reke z drevesi je za hip oživila. Ovelo listje se je v tropah vsipalo na tla, kakor bi nekdo prepodil roj velikih črnih metuljev. Debele kaplje so ga klestile z vej, listje je padalo v vodo in se gugalo na razbičani površini. Nekje so krakale vrane. Zelena ozimina je

polegla pod težo moče, izorana zemlja se je mastno svetlikala v zalivajoči jo vodi. Z male vzpetine so se po stezah nabirali kalni potočki in se razlivali po polju.

Opoldne je lilo v pljuskah. Na dvorišču se je natekla velika mlaka, reka je postala kalna in blatna.

— To je prava povodenj! je vzdihnila Polda.

Popoldne se je nebo še bolj stemnilo. Ognjeni bliski so šivali nepregledno črno plahto, bevska je grom in treščilo je nekajkrat v bližnja drevesa.

Otroci so čepeli v kuhinji pri oknu in bilo jih je strah. Kadar se je zabliskalo, so se priplazili k Poldi in niti glasno se niso upali govoriti.

Franceta ni bilo. Bog ve, kam se je pobral in kje hodi? Polda pa, sama preplašena, je kar strmela v okno. Poprej je bila za trenotek v Andrejčevi sobi. Zaprla je okno in glasno zajokala, ko je na vso moč začutila praznino teh štirih sten. Pobegnila je nazaj v kuhinjo in med mrkim bobnenjem neba je venomer slišala skozi strop drsajoče Tomazinove stopinje. Zdelo se ji je, da ji stopa po glavi in da jo vedno bolj tlači v tla. Menda je starec govoril sam s seboj. Čula je zamolklo mrmranje.

Grmelno je in ves svod je gorel v vijoličastem ognju, se utrnil za hip in zopet zagorel, kakor bi nekdo z ogromno plamenico zamahnil od obzorja do obzorja.

Močno trkanje na stropu jo je izmotalo iz potrlih misli.

— Stopi, Rezika, na podstrešje, stric kliče! je dejala puncu.

— Strah me je! je rekla Rezika. Jaz ne grem.

— Skoči pa ti, Tine, in vprašaj, kaj bi rad! Tine je šel nerad iz kuhinje.

Preskočil je stopnice in stopil v Tomazinovo čumnato. Starec, tesno zavito v kožuh, je zdaj sedel na stolu pri oknu, njegovo telo pa je trepetalo od mraza. Vse obličje mu je nekako omrtvilo, še bolj je zlezal vase, a njegov pogled je bil zameglen. Bil je ubog in reven, strt, kakor bi bil star tisoč let. Tine je stal na pragu in se ga je bal. Temačno je bilo v sobi in kadar se je nebo vžgalo od bliska, je bil starec kakor mrlič, ki je za trenotek stopil iz krste, da se malo posedi in se razgleda, preden poveznejo pokrov čezenj.

— Bliže stopi, otrok! je dejal fantu. Bolan sem ... Semkaj sedi, da ne bom sam!

Tine se je splazil na drugi konec mize, vsak čas pripravljen, da zbeži, zakaj tu zgoraj je bilo mrzlo, pusto kakor v mrtvašnici. Dež se je ulival nenehoma, bobnelo je po strehi in slišalo se je, kakor bi nekdo s koščnimi prsti trkal na šipe.

Tomazin se je zagledal v otroka in skozi otroka v dneve in leta ter je bil resnično bolan. Mrazilo ga je, v posteljo se ni upal, ker mu je naduha stiskala sapo, noge so se mu šibile, silna slabost ga je grabila in kar čez noč, ko je zaman poskušal zatisniti oči, ga je starost prelomila, stlačila v kožuh in ga vsega betežnega posadila na stol kraj okna.

— Zdi se mi, da bom umrl! je dejal starec in zapičil pogled v fanta, ki je koprnel od strahu. Ampak dobro je, da si pri meni. Veš, strah me je. Fant, poglej no, ali ne stoji za mojim hrbtom bela žena s koso?

Tine je zazijal v steno za starcem, lasje so se mu naježili, kajti videl je skozi grozo starčevih besed belo marogo ob zidu, morda je bila le umazana lisa na steni, videl je belo ženo, odskočil je od mize, stekel skozi vrata, se zadri na stopnicah ter na smrt zastrašen planil v kuhinjo.

— Smrt! je zastokal in se oklenil matere. Bežimo, pojdimo proč iz te hiše!

Obe dekleti sta zakričali in se stisnili k materi, zgoraj na stropu pa je zopet močno potrkalo. Spet in spet.

Otroci so vekali, Polda pa, vsa iz uma, ni vedela, kaj naj stori. Odprla je okno in na vso moč klicala Franceta.

France pa je čepel v drvarnici. Zakopal se je v suho listje ter topo gledal skozi neskončno prejo dežja in v blatne potočke, ki so hiteli na vse strani. Na vrtu je že stala široka kaluža, v njem pa je kljuvalo in strašen srd do starca se mu je vnemal v srcu. Ves je bil strt in neskončno premagan od kupčije, ki jo je bil sklenil s Tomazinom. V svoji mladostni nedolžnosti, ki ni bila nikdar vezana na solzave mehke trenutke, je vstajala črna pregrada, ki jo je hotel preskočiti, nikakor pa ne ostati na strani, na kateri je starec. Saj baš starec je bil tista pregrada. Samcati starec se mu je razpel čez srce in obstal tu kot živ mejnik, ki ga mora izdreti, polomiti, razbiti, kakorkoli uničiti. V tej pregradi ni bilo nikjer tolikšne vrzeli, da bi neopazen smuknil na prostrano polje čiste in lahke vesti — skočil venkaj v dež, zažvižgal, vzal vrv in se zagnal v hosto po suha drva. Tamkaj je bil kakor doma. Sleherni dan je hodil po prostranstvu tega neoskrunjenega sveta, se srečaval z zajci, ježi, pticami — z vsemi je bil dober in nikdar ga ni bilo strah iti mimo ljudi. Kaj so mu bili? Kaj jim je storil? Danes pa se skriva tu v listju in boji se človeških korakov. Zdi se mu, da je pripet na vrvico, ki jo drži v rokah Tomazin. Da je nečedno starčevo ščene, ki ga le-oni ščuva, da preži, cvili,

laja. Da venomer teka ob pregradi, tišči v steno in nikamor ne more. Bil je žalosten in že si je mislil, da bi bilo najbolje in najlepše, tule v listju umreti. Takole mrtvega bi našli. Poprej bi si z nožem narezal žilo in s krvjo napisal slovo. In ko* je že tako videl vse, kako ga najdejo, kako so vsi presunjeni nad njegovo smrtjo, je ves ganjen in kar na jok mu gre. Tedajci pa zasliši slaboten, prestrašen materin glas.

Zleze iz stelje in malomarno, brezбриžno brede po kalužah do veže. Ves je polit od dežja. Ko zagleda v kuhinji prestrašene obraze, se zdrami iz svojih mrkih misli.

— Kaj pa je takšnega? vpraša presenečen.

— Tomazin blede! pravi Polda. Venomer nas kliče skozi strop. Pojdi k njemu!

France se srepo zareži, pogleda v strop, otiplje v žepu nožič in gre na podstrešje. Odpre vrata in stoji na pragu.

— Kaj sitnarite venomer in plašite otroke? ga vpraša srdito.

Tomazin pa se ne gane. Čez čas okrene glavo.

— Si prišel po škornje in kamižolo? zastoče vanj. Stopi bliže, da ne bom sam.

France krčevito drži za nož v žepu in stopi k mizi. Silna togota ga tare, pa se ves strese, ko vidi tega nebogljenega starca, ki se je čez noč spremenil v bolešno, zgubano prikazen, da ni ne živ ne mrtev.

— Kar obdržite tisto, stric, pravi.

— Saj vem! dahne Tomazin. Zdajle, ko sem bolan, vem in bog mi odpusti ta greh!

— Ne bo vam ga ne! je dejal France. Vam nikoli.

Starec se je stresel in široko je odpiral brezzobna usta kakor riba, ki hlipa po zraku.

— Bo, je dejal čez čas odločno. K njemu se vračam.

Mogočen blisk je razgnal za trenotek puščobno somračje in v tej rumenkasti svetlobi je bil starec čisto povoščenil in fantu se je zdelo, da kar pred njegovimi očmi izginja — tako neznatn in majhen je bil. Še je tiščal roko na nožu, vendar pa so prsti že popuščali, in ko je tako sedel pred starcem, ki mu je bil spodaj v drvarnici kakor pregraja čez srce, da ni mogel nikamor niti z mislijo, ga je zdaj tako silno spremenjen njegov obraz prelomil v tisti zločestni nakani, ki mu je velevala držati za nož in ga zasekati v nepredirno mejo, ki mu je preraščala voljo. Ko je gledal v to obličje,

naslonjeno na zid in zraslo v sivino stene, ga je presunilo in v srcu je začutil zdajci vrzel v tej živi pregradi, neka živa nenadna radost ga je obšla, ko se je zavedal, da sedi poleg starca — in da se ga nič več ne boji. Zdaj je celo roko potegnil iz žepa — nikamor ne bo zbežal! Ta podzavestni preobrat v njegovi notranjosti pa je povzročil prav starčev obraz. Morda v tisti sekundi nebeške svetlobe, ko vidiš človeka vse bolj jasno kakor v dnevni luči. Zares je tista značilno mrka črta na obeh straneh starčevih ust nenadno izdihnila. To je bila črta, za katero se je vsekdar skrila njegov smeh, da se je popačil in se skremžil v grgrajoče javkanje, kakor bi se kje zataknil. To je bila ona drzovita črta, zaradi katere so se ga ljudje izogibali. V njej je bila neka čudovita zakrknjena odločnost, ki se ni prilegala starčevi podobi obličja. Zdaj pa, ob napadu nenadne bolezn ali slabosti, je ta črta izginila. Bila je še vidna. V silnem zgrabu prstov nenadne slabosti pa je popustila krčevitost njegove notranje sile, ublažila se je in dobila naraven, z vsem ostalim starčevskim obrazom skladen izraz. To ni bil več Tomazin, to ni bil oni mrki, neprijazni, skrivnostni pobožnjak — ta, ki je tu sedel, je bil prav navaden betežen starec. Star, obnemogel človek, bolj mrtev ko živ. In prav gotovo je sam v sebi začutil to vidno pretvorbo svoje zle podobe.

Strah ga je bilo. Nenadno je začutil, da mu je padla krinka z obraza, in z grozo je še nadalje občutil, da je nikdar več v življenju ne bo zmogel pobrati s tal.

— Umrl bom, France. Veš, že čutim. Glej jo, tam zadaj stoji žena s koso, je dejal po dolgem molku.

— Stric, v posteljo, jaz pa pojdem po čaj! je dejal France in vesel je bil, da se ni ustrašil njegovih besed. Morda je bil radosten, ker je v njem izginilo vse tisto grdo, ki mu je potiskalo nož v roke.

— Ali je ne vidiš, kako bo zdaj pa zdaj zamahnila?

— Ne čenčajte, stric, neumnosti! Nikjer je ni.

— Dobro poglej, fant! Čutim jo.

France pa je odgrnil posteljo, nato pokleknil na tla k starčevim nogam in ga sezul. Dvignil ga je s stola, zavlekel na posteljo in zadelal z odejami.

Starec se ni upiral. Smehljaj se je. Ko je stal France na pragu, mu je dejal s slabotnim glasom:

— Dober fant si! Tisti greh ti je bog že zdavnaj odpustil.

— Kakšen greh?

— V katerega sem te jaz zapeljal.

France je stekel v kuhinjo po čaj.

Ponoči sta se z materjo menjavala. Drugo polovico noči je ona bdela pri starcu.

Jutra pa ni hotelo biti. V Poldi je bilo zdaj samo še usmiljenje do tega človeka. Čisto naravno človeško usmiljenje in trudila se je na vso moč, da bi ublažila bolniku hudo noč. Bil je miren. Le zdaj pa zdaj je spregovoril besedo, bolešno zaječal in silno hitro mislil. Gubice na čelu so se venomer spreminjale, ustnice neprestano premikale. Včasih je poprosil Poldo za kozarec vode. Boril se je. Strašno se je boril. Morda še nikoli v svojem življenju tako, kakor prav zdaj, ko je negibno ležal v postelji.

Ko se je naposled le pričelo daniti, se je nenadno vzel v postelji in prosil Poldo:

— Daj, seži tamle v žep suknje!

Iz globokega žepa je prinesla njena roka velik, debel pisemski ovoj. Starec je hlastno stegnil roko, podržal nekaj hipov beli ovoj med svojimi ovelimi prsti, ga položil na prša, zaječal iz dna srca in omahnil nazaj na blazino.

— Vrzi tole v peč, Poldo! je dahnil čez čas.

Polda se je obotavljala. Velika skušnjava jo je grabila, da bi pretrgala ovoj. Da pogleda ...

— V peč! je zdajci kriknil starec na vso moč.

Polda se je zgenila, odprla vratca pečice in zagnala ovoj v ogenj.

— Čakaj! je ukazal starec, ko je hotela vratca zapreti. Ko se je sesul plamen, ki je za hip buhnil skozi odprtino, je dejal blago in tiho:

— Zdaj zapri vratca za judeževimi groši in pojdi!

*

Ko se je čisto zdanilo in so spodaj odgrnili okno, je Polda zakričala od presenečenja in na mah zbudila vse otroke. Lezli so na okno in gledali, gledali.

Vso gmajno je zalila voda. Vse naokrog sama voda, voda.

Čez noč je prestopila reka bregove in se razlila po polju. Dež pa je še vedno lil v curkih in nikjer na nebu ni kazalo, da bi se razvedrilo. Voda je bila kalna in umazana. Prav do hiše je segala, zdaj pa zdaj bo dosegla prag ter se zlila po veži in kuhinji.

France je šel na dvorišče in ko je prebredel vodo do kraja hiše, je videl, da je hiša od vseh strani zalita ter da voda kar vidno narašča in vse dalje poplavlja gmajno. Po globokem rečnem toku so plavala drevesa, se zatikala z vejami ob dno, se potapljala ter se spet dvigala in prepuščala derocini. Steza, ki je vodila na cesto, je bila do malega že vsa pod vodo. Na višje ležeči cesti je opazil mnogo ljudi, ki so strmeli v te silne vode. Mahali so mu z rokami in kričali, pa jih ni razumel.

— Voda narašča! je dejal, ko se je vrnil v kuhinjo. Bežati bo treba!

Vse to žalostno dopoldne so čepeli vsi pri oknu, le Polda je za hip skočila na podstrešje, da postreže Tomazinu. Ko je dež malce pojenjal in se je na nebu pričelo svetlikati, so se že razveselili, da bo konec te vodne strahote. Toda že čez uro se je še bolj stemnilo in na novo se je vsul dež še bolj ko prej.

In voda je naraščala! Tik pred poldnevom so začuli v veži zamolklo klokotanje in spodaj skozi špranjo kuhinjskih vrat se je počasi razlila voda po vsem podu.

Tedaj je šel France še enkrat pred hišo. Steza je bila zdaj že docela pod vodo in če doseže le-ta cesto, so odrezani od sveta in zaliti. Lilo je, rečni tok sredi poplave je skrivnostno in zlohотно rohnel in vse naokoli je stala umazana, kalna, blatna voda.

Ko se je vrnil, je dejal:

— Nič več ne smemo čakati! Do večera lahko že vsi utonemo!

— Kam, za božjo voljo, so kriknili vsi hkrati.

— Na cesto! Tamkaj bomo pod kako streho počakali, da se bo voda odtekla.

Od drvarnice, do katere je brodil vodo že do kolen, je privlekel cizo, jo zapeljal tik pred vežo in ukazoval kakor star izkušen mornar:

— Posteljino in obleko na voz! Gibajta, Tine, Rezika! Mati, midva pa gor po Tomazina!

Ves vdan v svojo usodo je ležal Tomazin pod kopo odej in strmel v strop.

— Stric, je dejal France, voda narašča. Če ostanemo do večera tu, nas lahko pogoltne.

— Hitite tedaj in se rešite, je dejal starec. Mene pa pustite tu. Kam bi?

— Z nami. Na vozu vas bomo peljali! je dejal odločno France.

Skozi okno je udarjal šum vode, pogoltno mrmranje tega strahotnega elementa, in vsa hiša je bila polna skrivnostnega šepetanja, ki je vse navdajal s strahom.

— Pojdite, stric, ne obotavljajte se! je prosila Polda. Spodaj pri nas je že vse pod vodo.

Tedaj pa ga je že France dvignil, Polda zavila v odejo in tako sta ga, fant pri glavi, mati za noge, počasi nesla po stopnicah. Le zaklenjeno skrinjico je velel vzeti s seboj, kajti France je bil namenjen, da se takoj vrne s cizo po ostale stvari.

Položili so ga na posteljnino, posadili kraj njega Anico, ki je držala gajbico z grlicami, zaklenili hišo in odrinili.

Mati in France sta vlekla voziček, oba otroka pa potiskala. Previdno so bredli, kjer so slutili stezo. Ponekod jim je voda že segala do pasu in z veliko težavo so rinili k cilju. Silen dež jih je močil. S ceste so vpili ljudje, nekaj mož jim je bredlo na pomoč. Ko so potegnili cizo na cesto, je nekdo pogledal starcu v obraz in kriknil:

— Za pogrebom ste šli. Tale tu je mrlič!

Tedaj je France postavil Tomazinovo skrinjico na tla in sedel nanjo. Hiša brez oken je stala sredi vode kakor Noetova barka. Če je gledal v smer toka, se mu je zdelo, da plava in da bo zdaj pa zdaj izginila njegovemu pogledu.

Možje so položili Tomazinovo truplo kraj ceste in nekdo je šel po stražnika.

Polda je pogledala to truplo, ki so mu pokrili obraz z robcem, zadrhtela in solzica ji je obvisela v očeh, potem pa jo je ženska, ki jim je ponudila streho, potegnila za seboj.

— Hitro, da se pogrejete! jih je izpodbujala.

France je zmetal posteljnino in ostalo na tla, se vpregel v cizo in zabredel nazaj v vodo.

— Kam pa, fante? so ga vprašali začudeni možje.

— Po naše reči! je dejal in potegnil.

Voda ga je izpodnašala. Sredi pota se je zdrznil. Močan stranski tok se je prevalil semkaj. Tedajci je opazil, da se je konec hiše, obrnjen k reki, nagnil in da se je streha povесila.

Od zad so ga zgrabile silne roke in ga potegnile na cesto. Možje so se z bali zanj.

— Nazaj, fante! so kriknili, voda narašča. Ne prideš več do hiše.

Stal je tamkaj sredi vode in se zagledal v bajto.

Še je videl, kako se je sesul dimnik in kako se je stena brez oken čez pol prelomila in se sesula v vodo.

Huda bol ga je stisnila, in ko je bil na cesti, ni vedel, kam bi se obrnil.

— Tam so tvoji! je dejal nekdo.

Pogledal je še enkrat na gmajno. Prelomljeni zidovi so štrleli iz vode kakor utopljenčeve roke.

Voda pa je naraščala.

Stopil je na cesto ter šel k svojim.

About this digital edition

This e-book comes from the online library [Wikisource](http://wikisource.org)^[1]. This multilingual digital library, built by volunteers, is committed to developing a free accessible collection of publications of every kind: novels, poems, magazines, letters...

We distribute our books for free, starting from works not copyrighted or published under a free license. You are free to use our e-books for any purpose (including commercial exploitation), under the terms of the [Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0 Unported](http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0)^[2] license or, at your choice, those of the [GNU FDL](http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html)^[3].

Wikisource is constantly looking for new members. During the realization of this book, it's possible that we made some errors. You can report them at [this page](#)^[4].

The following users contributed to this book:

- PipanMojca
- Dbc334

-
1. [↑ http://wikisource.org](http://wikisource.org)
 2. [↑ http://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0](http://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0)
 3. [↑ http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html](http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html)
 4. [↑ http://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium](http://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium)